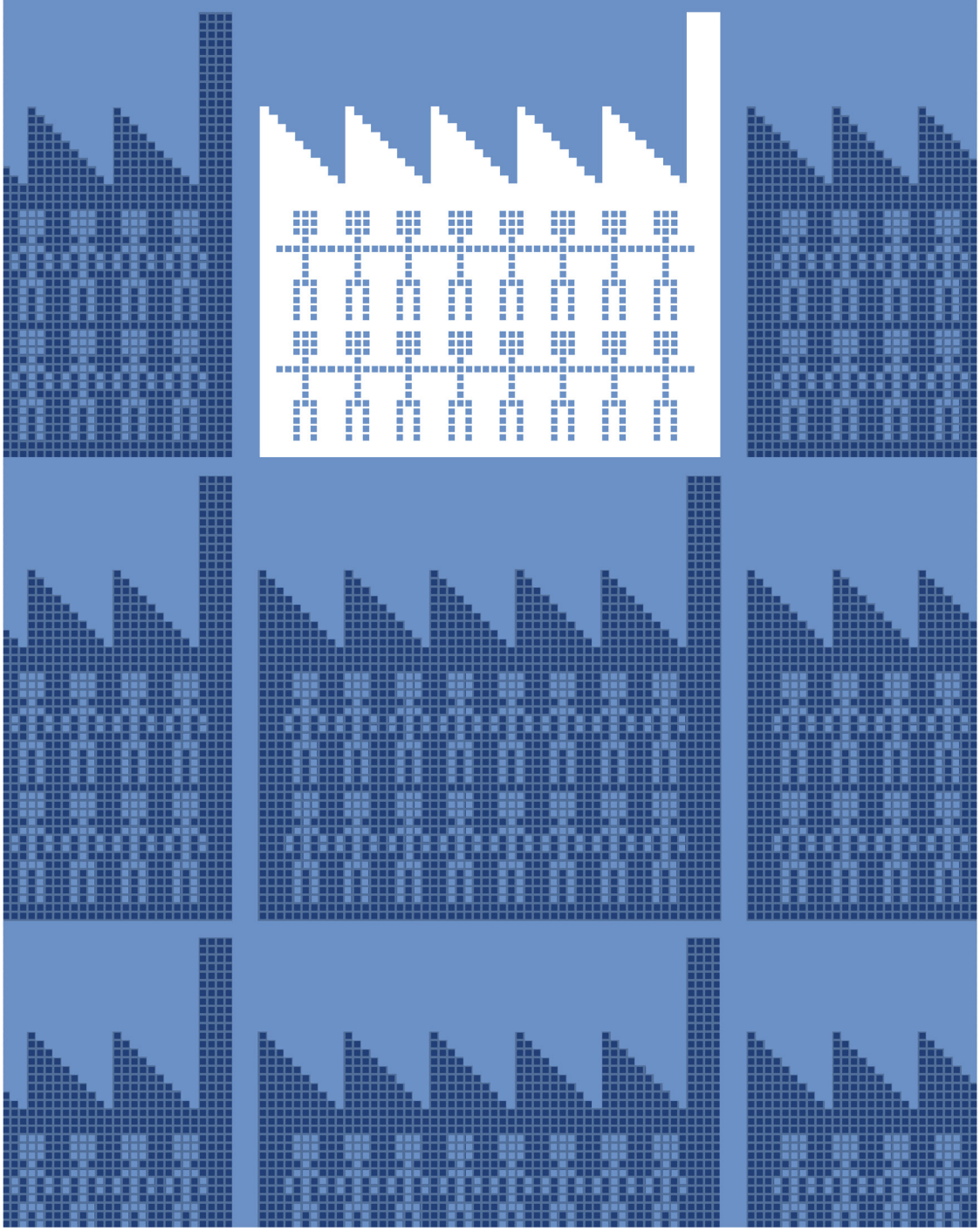
نحوه استفاده از اصول راهنمای تجارت و حقوق بشر سازمان ملل متحد در تحقیق درباره شرکت‌ها و حمایت از آنها

راهنمایی برای سازمان‌های جامعه مدنی

نحوه استفاده از اصول راهنمای تجارت و حقوق بشر سازمان ملل متحد در تحقیق درباره شرکت‌ها و حمایت از آنها

راهنمایی برای سازمان‌های جامعه مدنی

ماریت فان هایستی SOMO

ویکتور ریکو CEDHA

لورا سرسنیا-چاترودی Cividep India

شناسنامه کتاب

نحوه استفاده از اصول راهنمای تجارت و حقوق بشر سازمان ملل در تحقیق درباره شرکتها و حمایت از آنها
راهنمایی برای سازمانهای جامعه مدنی

نوامبر ۲۰۱۲

نویسندگان: ماریت فان هایستی (SOMO)، ویکتور ریکو (CEDHA)، لورا سرسنیا-چاترودی (Cividep India)

طراحی گرافیک: JUSTAR.nl

نشریه حاضر با حمایت مالی وزارت امور خارجه هلند منتشر شده است. مسئولیت مطالب نشریه تنها بر عهده مرکز پژوهش درباره شرکتهای چندملیتی (SOMO) است. این مطالب به هیچ عنوان بیانگر دیدگاه های وزارت امور خارجه هلند نیستند.

منتشر شده بوسیله: SOMO، CEDHA، Cividep India

SOMO
Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen
مرکز پژوهش درباره شرکتهای چندملیتی

سارفاتیسترات ۳۰
آمستردام GL ۱۰۱۸
هلند

تلفن: ۳۱+(۲۰)۶۳۹۱۲۹۱
ایمیل: info@somo.nl
وبسایت: www.somo.nl

درباره SOMO: SOMO یک سازمان پژوهشی مستقل واقع در آمستردام هلند است. این سازمان در سال ۱۹۳۷ تاسیس شد تا با انجام تحقیقات مستقل بتواند اطلاعاتی درباره ساختار و سازماندهی شرکت های چندملیتی در اختیار سازمان‌های جامعه مدنی (CSOs) قرار دهد. SOMO تخصص قابل توجهی در حوزه‌های پاسخگویی شرکتی، نظارت مالی و تجاری، و جایگاه کشورهای در حال توسعه در صنعت مالی و توافق‌های تجاری دارد. این سازمان همچنین با انجام پژوهش‌های اختصاصی دانش خود را در بخش‌های مختلف تجارت افزایش داده است.

درباره CEDHA: مرکز حقوق بشر و محیط‌زیست (CEDHA) سازمانی غیرانتفاعی است که در سال ۱۹۹۹ تاسیس شده است. هدف این سازمان ایجاد هماهنگی بیشتر میان محیط‌زیست و مردم است. CEDHA در شهر کوردوبای آرژانتین مستقر است.

درباره Cividep: Cividep یک سازمان غیردولتی (NGO) واقع در شهر بنگلور هند است. این سازمان به بررسی آثار فعالیت شرکتها بر گروههای اجتماعی و محیط‌زیستی می‌پردازد، به سازماندهی کارگران یاری می‌رساند، و با همراهی اشخاص و سازمان‌های دیگر از حقوق کارگران و پاسخگویی شرکتی حمایت می‌کند. Cividep ابتکارعمل‌هایی در زمینه حقوق کارگران در بخش‌های تولید پوشاک و وسایل الکترونیک به اجرا درآورده است.

این نشریه تحت مجوز بین‌المللی کریتیو کامنز از نوع لزوم استناد به اثر-استفاده در جهت مقاصد غیرتجاری-ممنوعیت تهیه مشتقات ۳٫۰ (CC BY-NC-ND ۳٫۰) قرار دارد.

این راهنما دومین اثر از مجموعه کتابچه‌های راهنمایی است که SOMO برای سازمانهای جامعه مدنی منتشر کرده است. راهنمای اول به موضوع ابتکارعملهای چندذینفعی میپردازد، فرآیندهایی تعاملی که شرکتهای تجاری، سازمانهای جامعه مدنی و احتمالا سایر گروه‌های ذینفع می‌توانند به کمک آنها در جهت پایداری بیشتر فرایندهای تجاری به لحاظ اجتماعی و /یا محیط‌زیستی با یکدیگر همکاری کنند. جهت سفارش نسخه‌ای از این راهنما، به آدرس info@somo.nd ایمیل بزنید. برای دسترسی آنلاین به کتابچه‌های راهنما میتوانید به صفحه www.somo.nl مراجعه کنید.

فهرست

۶ سپاس‌گزاری
۷ سرواژه‌ها
۸ واژه‌نامه

۱۰ مقدمه و توضیحی درباره راهنما
۱۰ مقدمه
۱۰ چارچوب «حمایت، احترام و جبران» و اصول راهنما
۱۱ نقاط قوت
۱۲ نقاط ضعف
۱۳ هدف راهنما
۱۴ شکل‌گیری راهنما
۱۵ نحوه استفاده از راهنما
۱۶ توصیه‌های روش‌شناسی

۱۸ بخش ۱: بررسی کلی رعایت حقوق بشر
۱۸ گام اول: بررسی سیاست‌گذاری‌های انجام شده در زمینه حقوق بشر
۲۱ گام دوم: بررسی پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر
۲۹ گام سوم: بررسی فرایندهای جبران خسارت
۳۲ گام چهارم: بررسی انطباق با قوانین و استانداردها

۳۶ بخش ۲: رسیدگی به اثرات نامطلوب بر حقوق بشر
۳۸ تعیین میزان مسئولیت بر اساس میزان مداخله در ایجاد اثرات نامطلوب بر حقوق بشر
۳۹ هم‌پوشانی سناریوها
۴۲ گام اول: تعیین سناریوی مسئولیت
۴۷ گام دوم: ارزیابی تمهیدات شرکت در رسیدگی به اثرات نامطلوب بر حقوق بشر

۵۶ استراتژی‌های پیگیری
۵۶ همکاری با شرکت
۵۷ دادگاه‌ها
۵۸ دولت‌های ملی
۵۸ نقاط تماس ملی OECD
۵۹ نهادهای ملی حقوق بشر/ آمبودزمان
۶۰ سازمان ملل متحد: کارگروه تجارت و حقوق بشر و مکانیسم‌های دیگر
۶۱ سیستم‌های منطق‌های حمایت از حقوق بشر
۶۱ افزایش آگاهی عمومی
۶۲ سازمان‌های تامین مالی و سهامداران
۶۲ سایر روابط تجاری
۶۳ پیمان جهانی سازمان ملل متحد
۶۴ سایر مکانیسم‌های شکایت بین‌المللی و بین دولتی

۶۶ نتیجه‌گیری
۶۸ منابع دیگر
۶۹ پینوشت
۷۰ یادداشت

سپاس گزاری

نویسندگان راهنمای حاضر، مراتب قدردانی خود را از کلیه متخصصان و کارشناسانی که پیش‌نویس این راهنما را بازبینی کردند ابراز میدارند: پیتر بکر (شورای جهانی تجارت برای توسعه پایدار)، اوکی بردن (Nidera)، کلر متون اوبراین (موسسه تجارت و حقوق بشر دانمارک)، رابرت فینچ (مرکز حقوق بشر کامبوج)، ادری گوگرن (سازمان عفو بین‌الملل)، میشل فان گلدرن (دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل)، فیلیپ گرگور (خدمات حقوق محیط‌زیست)، کارلوس لوپز (کمیسیون بین‌المللی حقوقدانان)، امول میرا (میزگرد بین‌المللی پاسخگویی شرکت‌ها)، دومینیک مولر (کمپین لباس‌های پاکیزه)، پیا ناواتزو (FIDH)، گابریلا کیخانو (سازمان عفو بین‌الملل)، کرولاین ریس (Shift)، یان ویلم اسخیخوند (شرکت تجهیزات الکترونیکی رویال فیلیپس)، جولیتا سالیوان (Nidera)، و لین وندلند (دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل). نظرات و پیشنهادهای آنان به شکل گیری ساختار کنونی راهنما و تهیه مطالب آن کمک فراوانی کرده و به گمان نویسندگان، راهنما را از هر دوی این جهات ارتقا بخشیده است. با این حال، محتویات این راهنما به هیچ عنوان بازتاب نظرات این بازبینان نیست و کمک آنها در جریان این فرایند به منزله تائید اثر نهایی تلقی نمی‌شود.

علاوه بر بازبینان خارج از پروژه، هر یک از نویسندگان مایل است از همکاران بیشماری که در تهیه این راهنما به وی یاری رسانده‌اند سپاس‌گزاری کند:

ویکتور ریکو (CEDHA) از کارآموزان بسیاری که امکان انتشار این نشریه را فراهم آوردند به ویژه سل دلامر، آنا نایمارک، ویلو باتیستا، امیلی کوهن و سل هرارا پریبتو تشکر می‌کند و از کاسپار پلمپ به خاطر تلاش و مساعدتش در تهیه این راهنما سپاس ویژه دارد؛

ماریت فان هایستی (SOMO) از یوریس اولدنزیل، تیم استاینوگ و ماری براور به خاطر ارائه نظرهای هوشمندانه و توصیه‌های سازنده‌شان سپاس‌گزار است؛

و **لورا سرسنیا چاترودی (Cividep-India)** از گوپینات ک. پاراکونی و سوهاسینی سینگ به خاطر کمکشان به این پروژه قدردانی می‌کند.

سرواژه‌ها

CEDHA	**مرکز حقوق بشر و محیط‌زیست**
Cividep	**ابتکارعمل‌های مدنی برای توسعه و صلح در هند**
COP	**اطلاع‌رسانی درباره پیشرفت**
CSO	**سازمان جامعه مدنی**
CSR	**مسئولیت اجتماعی شرکت**
FIDH	**فدراسیون بین‌المللی حقوق بشر**
ILO	**سازمان بین‌المللی کار**
NCP	**نقطه تماس ملی**
NGO	**سازمان غیردولتی**
NHRI	**نهاد ملی حقوق بشر**
MSI	**ابتکار عمل چندذینفعی**
OECD	**سازمان همکاری و توسعه اقتصادی**
SOMO	**مرکز تحقیق در زمینه شرکت‌های چندملیتی**
UN	**سازمان ملل متحد**
UNDRIP	**اعلامیه سازمان ملل متحد درباره حقوق مردمان بومی**

واژه‌نامه[۱]

پیگیری بایسته: پیگیری بایسته روندی است که طی آن شرکت‌ها به طور فعال اثرات نامطلوب بالفعل و بالقوه‌ای را که بر حقوق بشر دارند شناسایی کرده، از بروزشان پیشگیری می‌کنند، شدت آنها را کاهش می‌دهند و چگونگی مدیریت و رسیدگی به این پیامدها را پیش‌بینی می‌کنند. این روند باید شامل ارزیابی اثرات بالقوه و بالفعل ایجادشده در جریان فعالیت‌های شرکت، جمع بندی یافته‌ها و عمل مطابق آنها، نظارت بر پاسخ ها و اطلاع‌رسانی درباره چگونگی رسیدگی به این اثرات باشد. پیگیری بایسته از صرف ارزیابی خطرهای تهدیدکننده شرکت فراتر می‌رود، و هدف از اجرای آن تشخیص و رسیدگی به خطرها و آسیب‌هایی است که به سبب فعالیت‌های شرکت، از جمله در زنجیره تامین آن و به واسطه دیگر روابط تجاری‌اش، صاحبان حق را تهدید می‌کند.

مکانیسم شکایت: مکانیسم شکایت فرایندی غیرقضایی است که با فراهم کردن ابزاری رسمی به افراد یا گروه‌ها کمک میکند بتوانند دغدغه‌های خود را نسبت به اثری که یک شرکت بر آنها - از جمله (و نه تنها) بر حقوقشان - دارد مطرح کرده و درخواست خسارت کنند. این مکانیسم‌ها می‌توانند از فرایندهای قضاوتی، گفتگومحور یا سایر رویه‌های سازگار با حقوق افراد و متناسب با فرهنگ عمومی استفاده کنند. از دیدگاه سازمان ملل، یک مکانیسم شکایت در صورتی اثربخش است که مشروع، در دسترس، قابل پیش‌بینی، منصفانه، شفاف، سازگار با حقوق، و منبعی برای یادگیری مستمر باشد.

قدرت نفوذ: قدرت نفوذ، امتیاز برخورداری از قدرت تاثیرگذاری بر دیگران است و به معنای توانایی تغییر دادن رویه‌های نادرست یک شریک تجاری است که منجر به ایجاد آسیب میشود یا در ایجاد آن مشارکت دارد.

مشارکت معنادار ذینفعان[۲]: به اقداماتی اطلاق میشود که با هدف ایجاد بنیانی آگاهانه برای تصمیم‌گیری‌های سازمان، فرصتی برای گفتگو میان سازمان و یک یا چند تن از ذینفعان آن به وجود می‌آورد.

کاستن: کاستن در این متن به معنای انجام هر اقدام ممکن برای جلوگیری یا متوقف کردن رویه‌های نادرست طرفی است که مسبب ایجاد خطر یا اثری نامطلوب در زمینه حقوق بشر است یا در ایجاد آنها مشارکت دارد. کاستن از خطرات حقوق بشری با کاستن از اثرات حقوق بشری متفاوت است: کاستن از خطرات حقوق بشری به اقداماتی اشاره دارد که برای کاهش احتمال وقوع یک اثر نامطلوب مشخص انجام می‌شوند. اما کاهش اثرات نامطلوب بر حقوق بشر به معنی اقداماتی است

که برای کاستن از میزان اثرات ایجاد شده بوسیله شخص ثالث انجام می‌شود، در حالی که برخی اثرات باقی می‌مانند و باید نسبت به جبران جسارت آنها اقدام کرد. این گزاره بدین معنا نیست که شرکت اجازه دارد نقض حقوق بشر بوسیله شخص ثالث را تا اندازه‌ای کاهش دهد و مقادیر اندک باقی‌مانده از موارد نقض حقوق بشر قابل قبول است. شرکت باید تمام تلاش خود را برای توقف اثر آسیب‌زای شخص ثالث بر حقوق بشر به کار گیرد، اما از آنجا که از کنترل کامل آن ناتوان است، نمی‌تواند توقف کامل اثر نامطلوب را تضمین کند.

ابتکار عمل‌های چندذینفعی: ابتکارعملهای چندذینفعی به فرایندهایی تعاملی اشاره دارد که در جریان آنها شرکت‌های تجاری، سازمان‌های جامعه مدنی و احتمالا سایر گروه‌های ذینفع با یکدیگر تعامل می‌کنند تا بتوانند رویه های تجاری پایدارتری به لحاظ اجتماعی و/یا محیطزیستی به وجود آورند.

جبران خسارت: جبران خسارت به اقدامات یا فرایندهای تامین خسارت برای قربانی(های) یک اثر نامطلوب حقوق بشری اشاره دارد. جبران خسارت شکل‌های مختلفی دارد و می‌تواند شامل عذرخواهی، استرداد، اعاده حیثیت، غرامت مالی یا غیرمالی و مجازات‌های تنبیهی (کیفری یا اداری مثل جریمه)، و همچنین پیشگیری از آسیب مثلا از طریق قرارهای قضایی یا ضمانت‌های عدم تکرار باشد. لازم به ذکر است که شرکت‌ها تنها عاملان مسئول جبران خسارت نیستند، بلکه دولت‌ها نیز نقش روشنی در این خصوص ایفا می‌کنند. دولت وظیفه دارد از حق جبران خسارت حمایت کند. بنابراین شرکت‌ها باید از اختلال در فرایندهای جبران خسارت قانونی که بوسیله دولت‌ها ایجاد می‌شود خودداری کنند و دولت‌ها نیز به طور فعال بر اقداماتی که شرکت‌ها برای جبران خسارت انجام می‌دهند نظارت داشته باشند.

صاحبان حق: هر انسانی صاحب حق است و به ازای هر حق انسانی یک «موظف» وجود دارد. صاحب حق کسی است که:

- از حقوقی برخوردار است؛
- حق مطالبه حقوقش را دارد؛
- حق دارد از موظفان انتظار پاسخگویی داشته باشد؛
- وظیفه دارد به حقوق دیگران احترام بگذارد.

کسانی که وظیفه دارند به حقوق صاحبان حق احترام بگذارند، از آنها حمایت کنند و آنها را تحقق بخشند موظفان (مثلا شرکت‌ها یا دولت‌ها) هستند.[۳]

مقدمه و توضیحی درباره راهنما

مقدمه

هدف این راهنما تامین پشتیبانی و راهنمایی کاربردی و ارائه چارچوب مرجع مشخص برای سازمان‌های جامعه مدنی (CSOs) است تا آنها بتوانند از اصول راهنمای سازمان ملل متحد برای رسیدگی به مسائل مرتبط با مسئولیت شرکتها در احترام به حقوق بشر استفاده کنند و بدین طریق اطمینان یابند که به حقوق گروه‌های اجتماعی محلی، کارگران و سایر صاحبان حق احترام گذاشته می‌شود. این راهنما روش استفاده از «اصول راهنمای سازمان ملل درباره تجارت و حقوق بشر» را در اختیار سازمان‌های جامعه مدنی قرار می‌دهد تا آنها از این اصول در تحقیقاتشان درباره شرکت‌ها و ارائه پشتیبانی به آنها استفاده کنند؛ همچنین به آنها کمک می‌کند که بتوانند شرکت‌ها را نسبت به مسئولیتی که در قبال احترام به حقوق بشر پذیرفته شده بین‌المللی دارند پاسخگو کنند.

گسترش جهانی بخش خصوصی طی سه دهه اخیر با افزایش چشمگیر اثرات اجتماعی مثبت و منفی این بخش همراه بوده است. شرکت‌های چندملیتی می‌توانند با کمک به رونق اقتصادی و اشتغال به برخورداری بیشتر افراد از حقوق بشر کمک کنند. در عین حال این شرکتها با اقداماتی نظیر بیرون راندن مردمان بومی از محل سکونتشان، آلوده کردن محیط‌زیستی که گروه‌های اجتماعی به آن وابسته‌اند، نقض حقوق کار، و یا ارتباط نزدیک با نظامی که حقوق شهروندانش را نقض می‌کند می‌توانند در سرتاسر جهان منشا اثرات منفی بر حقوق بشر باشند. امروزه در اقتصاد جهانی نمونه این قبیل اثرات نامطلوب بر حقوق بشر فراوان است چرا که به دلیل عدم توازن شدید قدرت، حقوق گروه‌های ضعیف‌تر و آسیب‌پذیر، قربانی منافع شرکت‌های قدرتمند و سهامداران آنها میشود.

چارچوب «حمایت، احترام و جبران» و اصول راهنما

سازمان ملل متحد (UN) اذعان داشته است که فعالیت شرکت‌های تجاری می‌تواند منشا اثراتی منفی بر حقوق بشر باشد. در سال ۲۰۰۵ هیات ویژه‌ای در زمینه تجارت و حقوق بشر تشکیل شد تا به مسئله حقوق بشر و شرکت‌های فراملی و سایر شرکت‌های تجاری رسیدگی کند. پروفسور جان راگی از سوی دبیرکل سازمان ملل به سمت نماینده ویژه تجارت و حقوق بشر منصوب شد. در نتیجه این

اقدام چارچوب «حمایت، احترام و جبران» در سال ۲۰۰۸ تدوین گردید و اصول راهنما در سال ۲۰۱۱ به تصویب رسید. چارچوب «حمایت، احترام و جبران» سازمان ملل، مشخص‌کننده وظایف و مسئولیت دولت‌ها و شرکت‌های تجاری در رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر مرتبط با تجارت است، و اصول راهنما نحوه اجرایی کردن این چارچوب بوسیله دولت‌ها و شرکت‌ها را توضیح می‌دهد.

چارچوب «حمایت، احترام و جبران» بر سه اصل استوار است. اصل نخست وظیفه دولت‌ها برای حمایت در برابر نقض حقوق بشر بوسیله اشخاص ثالث از جمله شرکت‌های تجاری، با استفاده از سیاست‌گذاری‌ها، آیین‌نامه‌ها و رسیدگی قضایی مناسب است. اصل دوم مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر است، بدین معنا که شرکت‌های تجاری باید با اجرای پیگیری بایسته[۴] از تضییع حقوق دیگران خودداری کنند و به اثرات نامطلوبی که در ایجاد آنها مشارکت داشته‌اند رسیدگی کنند. اصل سوم دسترسی بیشتر قربانیان به جبران خسارت موثر قضایی و غیرقضایی است. راهنمای حاضر بر اصل دوم اصول راهنما یعنی مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر تمرکز دارد. اصول راهنما مرجع مفیدی است که سازمان‌های جامعه مدنی با استفاده از آن می‌توانند به مسائل مرتبط با مسئولیت شرکت‌ها در قبال حقوق بشر بپردازند و همچنین دلایل نیاز به رفتار تجاری مسئولانه را توضیح دهند.

نقاط قوت

چارچوب و اصول راهنمای سازمان ملل قوت‌ها و ضعف‌هایی دارند. یکی از نقاط قوت اصلی آنها این است که چارچوب مذکور معتبرترین چارچوب پذیرفته شده بین‌المللی در زمینه تجارت و حقوق بشر است، چرا که مورد حمایت دولت‌های عضو سازمان ملل قرار دارد و بر اساس مشورت های گسترده با ذینفعان متعدد طی شش سال تنظیم شده است. اصول راهنما رفتار تجاری استانداردی که دولت‌های عضو سازمان ملل از شرکت‌ها انتظار دارند را توضیح می‌دهد. این اصول به تائید انجمن‌های صنفی و تجاری متعدد رسیده است.

علاوه بر این، آنچه در زمینه مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر در اصول راهنما عنوان شده، به پیش بردن بحث در این زمینه کمک بسیاری کرده است: با وجود اصول راهنما، توجیه‌هایی که شرکت‌ها برای انکار مسئولیتشان در قبال پرهیز از ایجاد اثرات نامطلوب بر حقوق بشر و رسیدگی به این اثرات ارائه می‌دادند، برای مثال انکار مسئولیت زنجیره تامین، بی‌اعتبار شده است. اصول راهنما به شکل موثری روشن کرده است که شرکت‌ها مسئول رسیدگی به اثراتی هستند که در خلال فعالیت‌های ایشان یا در نتیجه روابط تجاریشان با اشخاص دیگر از جمله در زنجیره تامینشان بر حقوق بشر وارد می‌شود.

نقاط ضعف

چارچوب و اصول راهنما دارای نقاط ضعف عمده‌ای نیز هستند که سازمان‌های جامعه مدنی به طور گسترده بر آنها اذعان دارند: آنها تعهدات قانونی بین‌المللی جدید و لازم‌الاجرایی برای شرکت‌ها به وجود نمی‌آورند، و مکانیسم شکایت یا جبرانی برای جبران خسارت در اختیار قربانیانی که حقوقشان بوسیله شرکت‌ها تضییع شده است قرار نمی‌دهند.

علاوه بر این، اصول راهنما در زمینه تعیین وظایف دولت‌ها به صورت منفرد در کنترل اثرات نامطلوب حقوق بشری شرکت‌های تجاری در خارج از مرزهایشان (یعنی تعهدات فراسرزمینی) ضعیف عمل کرده است، با اینکه این اصل در حوزه‌های دیگر (مانند گردشگری جنسی) به صورت بین‌المللی پذیرفته شده و در بسیاری از سیستم‌های حقوقی ملی (مانند قوانین شبه‌جرم بیگانگان در ایالات متحده) بسیار بر آن تاکید شده است.

نقطه‌ضعف سوم این است که در اصول راهنما ارجاع صریح به تمام قوانین و استانداردهای حقوق بشری که به ارزیابی مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر مربوط می‌شوند وجود ندارد. به عبارت دیگر، اجرای اصول راهنما توسط یک شرکت به معنای این نیست که تمامی حقوق بشر به رسمیت شناخته شده بین‌المللی به خودی خود رعایت شده است.

در اصول راهنما «حقوق بشر به‌رسمیت شناخته‌شده بین‌المللی دست کم به حقوقی اشاره دارد که در «منشور بین‌المللی حقوق بشر» مورد تصریح قرار گرفته‌اند و اصول مربوط به حقوق بنیادین که در «اعلامیه سازمان بین‌المللی کار درباره اصول و حقوق بنیادین کار» برشمرده شده‌اند.» هرچند اصول راهنما اظهار می‌دارد که شرکت‌های تجاری می‌توانند عملا بر تمام گستره حقوق بشر اثر بگذارند، و شرکت‌ها باید حقوق مضاعفی را به اقتضای شرایط مد نظر قرار دهند، به شکل واضح به این موارد ارجاع داده نشده است. برای ارزیابی مسئولیت‌پذیری شرکت‌ها در قبال احترام به حقوق بشر، قوانین و استانداردهای حقوق بشری بین‌المللی مفید دیگری نیز وجود دارند که از جمله میتوان به اعلامیه سازمان ملل متحد درباره حقوق مردمان بومی اشاره کرد (برای مشاهده سایر قوانین و استانداردهای بین‌المللی مرتبط در این زمینه به کادر شماره ۱ نگاه کنید).

بنابراین در اصول راهنما به برخی از پیمان‌نامه‌ها و اعلامیه‌های حقوق بشری اساسی به طور واضح ارجاع داده نشده است و به این طریق برای شرکت‌ها راه‌های گریز از مسئولیت‌های قید شده در این اسناد فراهم شده است. با این‌حال، در شرح اصل ۱۲ در اصول راهنما به روشنی قید شده است که «به اقتضای شرایط، ممکن است لازم باشد شرکت‌ها استانداردهای مضاعفی را مد نظر قرار دهند [تاکید اضافه شده است]. برای مثال شرکت‌ها باید به حقوق افراد متعلق به گروه‌ها یا جمعیت‌های

خاصی که به توجه ویژه نیاز دارند و ممکن است تحت‌تاثیر اثرات نامطلوب فعالیت‌های شرکت بر حقوق بشر قرار گیرند احترام بگذارند. در این راستا، حقوق جمعیت‌های بومی، زنان، اقلیت‌های ملی یا قومی، مذهبی و زبانی، کودکان، افراد دارای معلولیت، و کارگران مهاجر و خانواده‌هایشان با جزئیات بیشتری در اسناد سازمان ملل متحد تشریح شده است. علاوه بر این، در هنگام درگیری‌های مسلحانه، شرکت‌ها باید استانداردهای حقوق بین‌الملل بشردوستانه را رعایت کنند.»

هرگاه سازمان‌های جامعه مدنی بتوانند نشان دهند که شرایط اقتضا می‌کند قوانین و استانداردهای حقوق بشری بین‌المللی مضاعفی لحاظ شود، شرح اصل ۱۲ اصول راهنما به آنها کمک میکند بتوانند شرکت‌ها را در قبال احترام به این قوانین و استانداردها پاسخگو کنند. بنابراین به سازمان‌های جامعه مدنی که از این راهنما استفاده می‌کنند توصیه می‌شود قوانین و استانداردهای حقوق بشری بین‌المللی دیگری که در منشور بین‌المللی حقوق بشر و کنوانسیون‌های اصلی سازمان بین‌المللی کار (ILO) مورد تصریح قرار گرفته‌اند و به شرکت و/یا مورد موضوع بحث آنها مربوط می‌شوند را مد نظر قرار دهند و آنها را در ارزیابی خود لحاظ کنند.

کادر ۱:

سایر قوانین و استانداردهای حقوق بشری بین‌المللی مرتبط

دیگر قوانین و استانداردهای حقوق بشری مربوطه شامل (و نه منحصر به) کنوانسیون‌های اصلی حقوق بشری سازمان ملل (چنانکه به وسیله دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل[۵] تعریف شده است) و اعلامیه‌های سازمان ملل همچون اعلامیه سازمان ملل متحد درباره حقوق مردمان بومی (UNDRIP) است. به سازمان‌های جامعه مدنی توصیه میشود در کنار این اسناد کار نهادهای کارشناسی سازمان ملل مثل نهادهای معاهده‌ای و رویه‌های ویژه حقوق بشر را نیز مطالعه کنند، چرا که اینها میتوانند درباره نحوه احترام به استانداردهای مذکور و اجرایی کردن آنها راهنمایی‌ها و تفاسیر مفیدی در اختیارشان قرار دهند.

هدف راهنما

راهنمای حاضر به سازمان‌های جامعه مدنی کمک می‌کند تا بتوانند از اصول راهنما در فعالیت‌های تحقیقاتی، تبلیغاتی، مشارکتی و حمایتی که در قبال شرکت‌ها و دولت‌ها انجام می‌دهند استفاده کنند. با استفاده از اصول راهنما در انجام فعالیت‌های تحقیقاتی، تبلیغاتی، مشارکتی و حمایتی مرتبط با شرکت‌ها، سازمان‌های جامعه مدنی می‌توانند به عنوان یک نیروی هم‌سنگ نقشی اساسی در ترغیب شرکت‌ها به ایفای مسئولیت احترام به حقوق بشر بین‌المللی داشته باشند و اطمینان حاصل کنند

که آنها در قبال ایفای مسئولیتشان و بهبود بخشیدن به رفتار خود پاسخگو هستند. بدین طریق سازمان‌های جامعه مدنی می‌توانند کمک کنند که اصول راهنما برای صاحبان حقی که احتمال دارد تحت‌تاثیر فعالیت‌های نامطلوب شرکت قرار داشته باشند ارزشی واقعی پیدا کند. علاوه بر این، سازمان‌های جامعه مدنی با کاربرد اصول راهنما در فعالیت‌های تحقیقاتی و حمایتی و بالا بردن تخصص و مهارت خود، قادر خواهند بود بینش مفیدی نسبت به نقاط ضعف و قوت اصول راهنما در اختیار مراجع ملی و بین‌المللی قرار دهند و به بهبود چارچوب بین‌المللی تجارت و حقوق بشر در طول زمان یاری رسانند.

شکل گیری راهنما

این راهنما در چندین مرحله و طی فرایندی مبتنی بر همکاری و مشارکت شکل گرفته است. در نیمه اول سال ۲۰۱۲، SOMO، CEDHA و Cividep نسخه اولیه راهنما را تهیه کردند. در جریان کنفرانس سازمان ملل متحد در توسعه پایدار در سال ۲۰۱۲ (ریو+۲۰)، شرکت‌کنندگان طی یک برنامه جنبی مستقل کارگاهی مشارکتی برای سازمان‌های جامعه مدنی برگزار کردند. موضوع کارگاه آگاهی‌بخشی درباره اصول راهنما و انتشار آن، ظرفیت‌سازی برای استفاده از این اصول، آزمایش نسخه اولیه راهنما و اصلاح آن بود. بعد از انجام اصلاحاتی در پایان کارگاه، کارشناسان و متخصصانی از گروه‌های مختلف ذینفعان با دیدگاه‌های متفاوت درباره اصول راهنما برای بازبینی راهنما دعوت شدند. همزمان، راهنما در یک شرکت هندی و یک شرکت آرژانتینی به آزمایش گذاشته شد. بر اساس نظرات حاصل از بازبینی راهنما و اجرای آزمایشی آن، نسخه نهایی راهنما در نیمه دوم سال ۲۰۱۲ تهیه شد.

بازبینی و استفاده آزمایشی از راهنما نتایج ارزشمند فراوانی به همراه داشت که از نظر نویسندگان موجب اصلاح چشمگیر آن شده و راهنما را برای استفاده مخاطبانش کاربردی‌تر و مناسب‌تر کرده است. مخاطبان این راهنما سازمان‌های جامعه مدنی هستند که به مسائل مربوط به مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر می‌پردازند و بدین طریق برای اطمینان یافتن از تامین حقوق گروه‌های اجتماعی محلی، کارگران و سایر صاحبان حق از ایشان حمایت می‌کنند. با این همه، امکان اصلاح هر چه بیشتر این راهنما به دنبال افزایش مهارت سازمان‌های جامعه مدنی در استفاده از اصول راهنما و یافتن مسیرهای نویدبخش در به انجام رساندن تحقیقاتشان درباره شرکت‌ها، حمایت از آنها و پاسخگو کردنشان در قبال مسئولیت احترام به حقوق بشر، وجود دارد. از این رو نویسندگان از کاربران راهنما تقاضا می‌کنند تجربه‌ها و نظرات خود را از طریق اطلاعات تماسی که در شناسنامه این راهنما آمده است در اختیار آنان قرار دهند.

نحوه استفاده از راهنما

این راهنما برای بررسی عملکرد شرکت‌های چندملیتی[۶] از لحاظ میزان انطباق با اصول راهنما، روش‌شناسی‌ای مبتنی بر استفاده از شاخص‌های اجرایی و پرسشنامه ارزیابی ارائه می‌دهد. برخی از کاربران ترجیح می‌دهند تنها از یکی از این دو ابزار استفاده کنند حال آنکه برخی دیگر مایل به استفاده از هر دوی آنها هستند.

راهنما بر اساس نیاز کاربران به دو بخش تقسیم شده است:

۱ بخش ۱ از منظری کلی بررسی می‌کند که آیا مطابق با اصول راهنما، سیاست‌گذاری‌ها، رویه‌ها و عملکرد شرکت در ارتباط با حقوق بشر، خطرات حقوق بشری را به طور موثر لحاظ کرده و از اثرات نامطلوب بر حقوق بشر جلوگیری می‌کند یا خیر. به سازمان‌های جامعه مدنی توصیه می‌شود زمانی که هیچ اطلاعی درباره نقض حقوق بشر بوسیله شرکت تا آن زمان نداشته و با صاحبان حق نیز از قبل در تماس نبوده‌اند از این بخش راهنما استفاده کنند. همچنین به سازمان‌های جامعه مدنی که مواردی از نقض حقوق بشر را در شرکتی شناسایی کرده‌اند توصیه می‌شود از این بخش راهنما برای پی بردن به اینکه که آیا شرکت مورد نظر تمام تلاش خود را برای پیش‌گیری از بروز اثرات نامطلوب انجام داده است یا خیر استفاده کنند.

۲ بخش دوم ارائه دهنده ابزارهای کاربردی برای استفاده در مواردی است که اثرات نامطلوب بالفعل بر حقوق بشر شناسایی شده‌اند. هدف این بخش ارزیابی رسیدگی مطلوب شرکت به اثرات نامطلوب و انطباق اقدامات آن با اصول راهنماست. این ارزیابی مستلزم رابطه ای تنگاتنگ بین سازمان‌های جامعه مدنی ارزیابی‌کننده و صاحبان حق است. روش شناسی ارائه شده در بخش ۱ به شناسایی اثرات نامطلوب مرتبط با فعالیت‌های شرکت بر حقوق بشر کمک می‌کند و بعد از آن با استفاده از بخش ۲ این راهنما کاربر می‌تواند به بررسی مورد خاص شناسایی شده بپردازد.

باقی این فصل شامل چندین توصیه کلی روش‌شناسی برای سازمان‌های جامعه مدنی است به ارزیابی که عملکرد حقوق بشری شرکت‌ها می‌پردازند. بخشهای ۱ و ۲ به دنبال این توصیه‌ها می‌آیند. فصل بعدی مروری است بر استراتژی‌هایی که سازمان‌های جامعه مدنی می‌توانند از آنها برای رسیدگی به نتایج ارزیابی‌هایشان استفاده کنند. این فصل دلایل سازمان‌های جامعه مدنی برای ارزیابی عملکرد حقوق بشری شرکتها را عنوان می‌کند. راهنما با یک نتیجه‌گیری و فهرستی از مدارک، اسناد و ابزارهایی برای راهنمایی بیشتر خاتمه می‌یابد.

توصیه‌های روش‌شناسی

روش ارزیابی ارائه شده در این راهنما غالبا مستلزم انجام تحقیقات و جمع‌آوری اطلاعاتی است که در دسترس عمومی قرار ندارند. چنین تحقیقاتی به یک رویکرد روش‌شناسی صحیح و تکنیک‌ها و مهارت‌های تحقیقی مناسب نیاز دارد. برای کسب راهنمایی بیشتر در خصوص روشها و تکنیک‌های تحقیق، سازمان‌های جامعه مدنی می‌توانند به منابع آکادمیک در این زمینه مراجعه کنند.
توصیه‌هایی که برای جمع‌آوری اطلاعات در این بخش ارائه شده‌اند مواردی است که به طور خاص به بستر راهنمای حاضر مربوط می‌شوند.

آن بخش از اطلاعات شرکت که در دسترس عمومی قرار دارد احتمالا در مقایسه با اطلاعاتی که صاحبان حق متاثر از فعالیت‌های شرکت (مثل کارگران، جمعیت‌های بومی ساکن در نزدیکی تسهیلات عملیاتی شرکت و غیره) ارائه می‌کنند، تصویر زیباتری از عملکرد حقوق بشری شرکت به دست خواهد داد. از آنجا که این صاحبان حق کسانی هستند که قرار است از مسئولیت‌پذیری شرکت در قبال احترام به حقوق بشر منتفع شوند، ارزیابی عملکرد شرکت تنها در صورتی ممکن است که دیدگاه‌ها و تجربیات این افراد لحاظ شود. به عنوان یک قانون کلی، سازمان‌های جامعه مدنی باید همواره تلاش کنند برای درک عملکرد حقوق بشری یک شرکت به یک منبع اطلاعاتی اکتفا نکنند تا بتوانند برداشت خود را بر اساس زوایای دید مختلف شکل دهند و از نگرش‌های تک‌بعدی بپرهیزند.

برخی از پیشنهادهایی که میتواند به کسب اطلاعات معتبر در این خصوص کمک کند از قرار زیر است:

- مروری بر کشورها و حوزه‌های محل فعالیت شرکت برای ارزیابی جامع خطراتی که از جانب شرکت حقوق بشر را تهدید می‌کند و پاسخ‌های شرکت به این خطرات و اثرات نامطلوب حقوق بشری.
- مشارکت یا مشورت با صاحبان حق و سایر ذینفعانی که (به طور بالقوه) تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت قرار دارند.
- کنترل منظم وبسایت شرکت.
- شناسایی وظایف و مناصب افراد شاغل در شرکت به منظور گزینش افراد مناسب برای کسب اطلاعات. توجه داشته باشید که اطلاعات و اشخاص مربوطه ممکن است در بخش‌های مختلف

شرکت (مثلا بخش مربوط به انطباق، ممیزی، خرید یا مسئولیت اجتماعی شرکت (CSR)) پراکنده باشند و اینکه ممکن است شرکت‌ها پاسخگوی درخواست‌های کسب اطلاعات نباشند.

- درخواست اطلاعات از شرکت درباره اثرات فعالیت‌هایش بر حقوق بشر و نحوه پاسخگویی‌اش به آنها از طریق ایمیل، تماس‌های تلفنی، درخواست مصاحبه و غیره. میتوان از سوالات ارزیابی پیشنهاد شده در این راهنما به راحتی برای تهیه فرمی برای تحقیق درباره شرکت و/ یا مصاحبه با آن استفاده کرد.
- برای کسب اطلاعات مورد نیاز برای انجام ارزیابی حاضر، تمایل شرکت مورد نظر به دادن اطلاعات درباره فعالیت‌هایی که در جهت جلوگیری و رسیدگی به اثرات نامطلوب فعالیت‌هایش بر حقوق بشر انجام داده است ضروری است. اصل ۲۱ اصول راهنما از تمامی شرکت‌ها می‌خواهد به درخواست‌های قانونی مطرح شده از جانب اشخاص خارج از شرکت درباره نحوه رسیدگی شرکت به اثرات نامطلوب حقوق بشری ادعا شده پاسخ دهند. این پاسخگویی به ویژه زمانی مورد انتظار است که طرفهای سوال‌کننده از شرکت، خود به طور مستقیم تحت‌تاثیر اثرات شرکت بوده و یا نماینده قانونی افراد یا گروه‌های متاثر هستند. بنابراین سازمان‌های جامعه مدنی ارزیابی‌کننده در صورتی‌که بتواند ثابت کنند نماینده صاحبان حقی هستند که تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت قرار دارند می‌توانند از شرکت درخواست ارائه عاجل اطلاعات را داشته باشند.
- درخواست اطلاعات از نهادهای رسمی ـ اتحادیه‌های کارگری، روزنامه‌نگاران (محلی)، نهادهای حقوق بشری ملی (NHRIها) یا آمبودزمان(ها)- و سایر میانجی‌های مربوطه.
- جستجوی اطلاعات از طریق درخواست رسمی کسب اطلاعات از مقاماتی چون وزارت محیط‌زیست، وزارت اقتصاد و/یا صنعت، نهادهای حقوق بشری ملی یا آمبودزمانها، و نهادهای نظارت بر صنعت. برای مثال شما می‌توانید درخواست کنید که ارزیابی اجتماعی و محیط‌زیستی‌ای را که شرکت باید پیش از شروع عملیات تجاری‌اش انجام می‌داده و مجوز رسمی انجام فعالیت‌هایش را در اختیار شما بگذارند. همچنین می‌توانید تقاضا کنید که بررسی مداوم یا دورهای ارزیابی این اثرات را به شما ارائه دهند.
- همکاری با با پارلمان برای کسب اطلاعات از طریق ارائه درخواست رسمی کسب اطلاعات از جانب پارلمان به دولت.

بخش ۱:
بررسی کلی رعایت حقوق بشر

بخش اول این راهنما برای ارزیابی تطابق سیاست‌گذاری‌ها، رویه‌ها و عملکرد یک شرکت با اصول راهنما، کفایت آنها برای پیشگیری از خطرات تهدیدکننده حقوق بشر و پاسخگویی به اثرات نامطلوب حقوق بشری در صورت بروز است. این بخش به بررسی کلی شرکت در زمینه تجارت و حقوق بشر می‌پردازد تا عملکرد آن را در زمینه حقوق بشر ارزیابی کند. هنگام انجام این بررسی‌ها امکان دارد مواردی بالفعل از نقض حقوق بشر که تا آن زمان آشکار نبوده پدیدار شود که در این‌صورت باید از بخش دوم راهنما استفاده کرد. اگر سازمان جامعه مدنی با شرکتی مواجه است که فعالیت‌هایش منشا اثرات نامطلوب بر حقوق بشر بوده و یا هست توصیه می شود علاوه بر این بخش، از بخش دوم راهنما نیز در ارزیابی‌های خود استفاده کند. در بخش دوم شاخص‌هایی ارائه می شود که به کمک آنها می‌توان تشخیص داد که آیا شرکت به اثرات بالفعلی که بر حقوق بشر داشته به طور مناسب و مطابق با اصول راهنما رسیدگی کرده یا نه.

سازمان‌های جامعه مدنی در موقعیت‌های مختلفی ممکن است مایل به ارزیابی خطرات ناشی از فعالیت شرکتی خاص بر حقوق بشر باشند؛ از جمله:

الف پیش از شروع فعالیت‌های شرکت در کشور و زمانی که هیچ اطلاعاتی درباره اثرات فعالیت‌های شرکت در دست نیست، یا اطلاعات موجود کافی نیستند؛

ب هنگام ارزیابی مقایسه‌ای شرکت‌ها با یکدیگر؛

پ هنگام تصمیم‌گیری درباره همکاری یا عدم همکاری با یک شرکت؛

ت هنگام ترسیم نقشه انواع شرکت‌هایی که در کشور سرمایه‌گذاری کرده‌اند؛

ث هنگام تهیه پروفایل شرکت یا یک گزارش پژوهشی درباره آن.

گام اول: بررسی سیاست گذاری‌های انجام شده در زمینه حقوق بشر

اساسی‌ترین التزام شرکت‌های تجاری برای ایفای مسئولیت خود در قبال احترام به حقوق بشر این است که تعهد خود به ایفای این مسئولیت را در بیانیه‌ای که سیاست‌های شرکت را در زمینه حقوق بشر روشن می‌کند اعلام کنند و این بیانیه را در دسترس عموم قرار بدهند.

کادر ۲:

اصل ۱۶ اصول راهنما

مطابق اصل ۱۶ اصول راهنما، بیانیه شرکت در خصوص حقوق بشر باید:

الف. در بالاترین سطح مدیریت شرکت به تصویب برسد؛

ب. بر اساس نظر متخصصان مربوطه در داخل شرکت و/یا خارج از آن تنظیم شده باشد؛

پ. انتظارات حقوق بشری شرکت از کارکنان، شرکای تجاری و سایر طرف‌هایی که به طور مستقیم با فعالیت‌ها، محصولات یا خدمات آن مرتبط هستند را مورد تصریح قراردهد؛

ت. در دسترس عموم باشد و در داخل و خارج شرکت به تمامی کارکنان، شرکای تجاری و دیگر طرف های مرتبط اطلاع داده شود؛

ث. در سیاست‌ها و رویه‌های عملیاتی که برای نهادینه کردن آن در سرتاسر شرکت تجاری ضروری است بازتاب یابد.

برای ارزیابی اجرای این اصل توسط شرکت:

- بررسی کنید که آیا امکان دسترسی به سیاست‌گذاری‌های حقوق بشری شرکت از طریق ابزارهای ارتباط عمومی آن (مثل وبسایت و گزارش‌های خارجی) وجود دارد و آیا امکان یافتن آنها به سهولت میسر است.
- بررسی کنید که آیا در سیاست‌های حقوق بشری شرکت، شخص یا بخش تائیدکننده این سیاست‌ها و مسئول اجرای آنها در شرکت مشخص شده است یا خیر. در صورت عدم قید این موارد در سیاست‌گذاری‌های شرکت بهتر است با شرکت تماس بگیرید و با استناد به اصول راهنما در این زمینه کسب اطلاعات کنید.
- از طریق تماس با بخش‌های مختلف شرکت، شرکای تجاری آن و صاحبان حقی که به طور بالقوه تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت قرار دارند و سایر ذینفعان میتوان اطمینان حاصل کرد که آیا طرف‌های مربوطه از این سیاست‌ها اطلاع دارند یا نه.
- با بررسی سایر اسناد شرکت مثل گزارش‌های سالیانه یا گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شرکت می‌توان دریافت که آیا سیاست‌های شرکت در قبال حقوق بشر در این اسناد نیز انعکاس یافته است یا خیر.

شاخص‌های عملکرد

- شرکت دارای یک بیانیه/ سیاست‌گذاری عمومی است که دست‌کم با منشور بین‌المللی حقوق بشر و هشت کنوانسیون اصلی سازمان بین‌المللی کار که در اعلامیه اصول و حقوق بنیادین کار برشمرده شده‌اند مطابقت دارد (اصل ۱۲ اصول راهنما).
- شرکت در سیاست‌گذاری‌های حقوق بشری خود استانداردهای حقوق بشری بین‌المللی مضاعفی را که به شرایط ویژه فعالیت شرکت مربوط است پذیرفته است. این استانداردها میتواند به یک منطقه یا حوزه خاص یا به گروه‌هایی ویژه (مثل مردم بومی) مربوط باشد که به طور بالقوه تحت اثرات نامطلوب شرکت قرار دارند (شرح اصل ۱۲ اصول راهنما). بیانیه/ سیاست‌گذاری حقوق بشری به تصویب مدیر عامل یا هیات مدیره شرکت رسیده است (اصل ۱۶ اصول راهنما).
- سیاست‌گذاری‌های شرکت در قبال حقوق بشر به تمامی کارکنان، تامین‌کنندگان، رابطان تجاری و دیگر طرف‌هایی که به طور مستقیم با فعالیت‌های شرکت، محصولات یا خدمات آن مرتبط هستند اطلاع داده می‌شود و انتظارات این گروه‌ها را مورد تصریح قرار می‌دهد (اصل ۱۶ اصول راهنما).

پرسش‌های راهنما برای انجام بررسی

- آیا امکان دسترسی به سیاست‌های حقوق بشری شرکت مثلا از طریق سایت شرکت، یا از طریق درخواست از شرکت وجود دارد؟
- در این سیاست‌ها به کدامیک از استانداردهای حقوق بشری ارجاع داده شده است؟ آیا حداقل معیارهای قید شده در بالا را تامین می‌کنند؟ آیا با توجه به حوزه و منطقه فعالیت شرکت تمامی استانداردهای مربوطه را پوشش می‌دهند؟
- آیا سیاست حقوق بشری شرکت انتظارات حقوق بشری کارکنان، شرکای تجاری و طرف‌های دیگری که مستقیما به فعالیت‌ها، محصولات یا خدمات شرکت مربوط می‌شوند را مورد تصریح قرار داده است؟
- آیا این سیاست‌ها به تصویب بالاترین سطح مدیریتی شرکت (مثلا مدیر عامل/ مدیر/ هیات مدیره شرکت) رسیده است؟
- آیا به اطلاع تمام کارکنان، شرکای تجاری و سایر طرف‌های مربوطه (مثل نیروهای امنیتی دولتی؛ سرمایه‌گذاران؛ ذینفعانی که به طور بالقوه تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت هستند) رسیده است؟
- آیا سایر سیاست‌ها و فرایندهای تجاری شرکت با بیانیه حقوق بشری آن سازگار هستند، مثلا آیا شرکت اطمینان دارد که سیاست‌های مالیاتی، حقوقی و تدارکاتی‌اش احترام به حقوق بشر را تضعیف نمی‌کنند؟
- آیا شرکت در قراردادهایش با شرکای تجاری بندی را به حقوق بشر اختصاص داده است؟

گام دوم: بررسی پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر

شرکت‌ها علاوه بر تعهد به حقوق بشر باید اجرای فرایندی به نام پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر را نیز بپذیرند. پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر فرایندی در حوزه تجارت است که از طریق آن شرکت‌ها به طور فعال اثرات نامطلوب حقوق بشری بالقوه و بالفعل خود را شناسایی کرده، از وقوع آنها جلوگیری می‌کنند، شدت آنها را کاهش می‌دهند و چگونگی رسیدگی به آنها و مدیریتشان را پیش‌بینی می‌کنند. بنابراین شرکت‌ها باید فرایندهایی مستمر برقرار کنند تا به کمک آنها بتوانند موارد نقض بالقوه حقوق بشر را شناسایی کرده و برای پیشگیری از آنها اقدامات به‌موقع انجام دهند. همین فرایندها هستند که به روشن شدن موارد نقض حقوق بشر مرتبط با فعالیت‌های تجاری شرکت کمک می‌کنند. شرکت باید فرایندهایی برای رسیدگی به این قبیل موارد نقض حقوق بشر ترتیب دهد.

شرکت‌ها علاوه بر اطمینان حاصل کردن از عدم مغایرت فعالیت‌هایشان با حقوق بشر باید به شکلی فعال تمهیداتی پیشگیرانه بیاندیشند تا از بروز اثرات نامطلوب حقوق بشری بالقوه در آینده جلوگیری کنند. پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر تنها به فعالیت‌های شرکت محدود نمی‌شود بلکه هر اثری که بوسیله شرکت ایجاد شده یا شرکت در ایجاد آن مشارکت داشته یا به طور مستقیم به زنجیره تامین و روابط تجاری شرکت مثل پیمانکاران فرعی، مشتریان، دولت‌ها و شرکای جوینتونچر ارتباط دارد را نیز در بر می‌گیرد. برای یافتن مثال‌هایی از شرکتهای تجاری که حقوق بشر را نقض می‌کنند، در نقض حقوق بشر مشارکت دارند و یا با نقض حقوق بشر ارتباط می‌یابند به صفحات ۲۶ و ۲۷ این راهنما مراجعه کنید.

پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر نخست باید در سطح تمام فعالیت‌های شرکت و فعالیت‌های شرکای تجاری، خریداران، مشتریان، و روابط آن با ذینفعان دیگر از جمله دولت اجرا شود. این فرایند سپس با لحاظ کردن الزامات زمینه‌های عملیاتی مختلف، در سطح بخش‌های تجاری شرکت از جمله عملیات، استخدام، آموزش و ارزیابی به اجرا درمی‌آید.

یک شرکت برای پیشگیری از بروز اثرات نامطلوب حقوق بشری باید فرایند پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر را دنبال کند. پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر شرکت را ملزم می‌کند که تمام تلاش خود را برای پیشگیری از بروز اثرات نامطلوب انجام دهد، از تلاشی که در این زمینه انجام می‌دهد اطمینان حاصل کند و این تلاش را نشان بدهد. چنانکه شرح اصل ۲۱ اصول راهنما عنوان میکند: «نشان دادن شامل اطلاع‌رسانی و ارائه ابزار شفافیت و پاسخگویی به افراد یا گروههای متاثر از فعالیت‌های شرکت و همینطور به سایر ذینفعان از جمله سرمایه‌گذاران است.»

کادر ۳:

اصل ۱۷ اصول راهنما

ذیل اصل ۱۷ اصول راهنما چنین آمده است:

به منظور تشخیص، پیشگیری، کاستن از شدت پیامدها و پیش‌بینی نحوه رسیدگی به اثرات نامطلوب بر حقوق بشر، شرکت‌های تجاری باید اقدام به اجرای پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر کنند. این روند باید شامل ارزیابی اثرات بالقوه و بالفعل بر حقوق بشر، جمع‌بندی یافته‌ها و عمل مطابق آنها، نظارت بر پاسخ‌ها و اطلاع‌رسانی درباره چگونگی رسیدگی به این اثرات باشد.

فرایند پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر:

الف. باید دربرگیرنده کلیه اثرات نامطلوبی باشد که شرکت تجاری از طریق فعالیت‌هایش ایجاد کرده یا در ایجاد آنها مشارکت کرده است، یا آثار نامطلوبی که ممکن است به واسطه روابط تجاری شرکت به طور مستقیم به فعالیت‌ها، محصولات یا خدمات آن ارتباط داشته باشد؛

ب. میزان پیچیدگی آن متغیر و به اندازه شرکت تجاری، خطر اثرات نامطلوب شدید بر حقوق بشر، و ماهیت و زمینه‌های فعالیت شرکت بستگی خواهد داشت؛

پ. باید فرآیندی مستمر باشد چرا که با تحول فعالیت‌ها و زمینه‌های عملیاتی شرکت امکان تغییر خطرات حقوق بشری در طول زمان وجود دارد.

ارزیابی خطرات حقوق بشری

شرکت‌ها به منظور دنبال کردن فرایند پیگیری بایسته باید خطراتی را که برای حقوق بشر دارند ارزیابی کنند. این خطرات شامل خطرات فعلی، گذشته (به این بخش با جزئیات بیشتر در قسمت دوم این راهنما پرداخته می‌شود) یا آینده است. این ارزیابی به شرکت‌ها کمک می‌کند اثرات نامطلوبی را که به واسطه فعالیت‌هایشان در حال وقوع است متوقف کنند، از وقوع اثرات نامطلوب بالقوه در آینده پیشگیری کنند و هرگونه زیان وارد شده در گذشته را جبران کنند.

برای ارزیابی اثربخشی واقعی روندهای پیگیری بایسته یک شرکت در رسیدگی به اثرات بالقوه و بالفعل حقوق بشری **لازم است سازمان جامعه مدنی نقشه ساختار شرکت**، زنجیره ارزشی و روابط تجاری آن و خطراتی که ممکن است در این حوزه اتفاق بی‌افتد را **ترسیم کند**. این فرایند به ویژه در مورد شرکت‌های فراملیتی که دارای شرکت‌های فرعی متعددی هستند و در سراسر جهان فعالیت دارند به شدت پیچیده و زمان‌بر است. هرچند این کار برای خود شرکت‌ها نیز می‌تواند پیچیده باشد اما از آنها انتظار می‌رود که به موجب اصول راهنمای تصویب شده توسط شورای حقوق بشر آن را انجام دهند.

کادر ۴:

اصل ۱۸ اصول راهنما

اصل ۱۸ اصول راهنما قید می‌کند که این ارزیابی باید:

الف. با بهره‌گیری از نظر کارشناسان حقوق بشر داخل شرکت و/یا کارشناسان مستقل خارج از شرکت انجام شود؛

ب. متناسب با اندازه شرکت، ماهیت فعالیت تجاری و زمینه عملیاتی آن، دربرگیرنده مشورت معنادار با گروه‌هایی که به طور بالقوه ممکن است تحت تأثیر فعالیت‌های شرکت قرار بگیرند و سایر ذینفعان باشد.

ارزیابی زمینه حقوق بشری که شرکت قرار است در آن فعالیت کند حائز اهمیت است. شرکتی که اثرات حقوق بشری را ارزیابی می‌کند و ارزیابی‌های انجام شده را مد نظر قرار می‌دهد، اگر بداند که در طراحی پروژه‌ای مشخص پیش از هر اقدامی با گروه‌های اجتماعی مشورت نشده است مسئولیت خود را در قبال احترام به حقوق بشر جدی نگرفته است. برای مثال در حوزه صنعت استخراج، هنگامی که شرکت به منطقه‌ای وارد می‌شود معمولا زمینهایی برای تامین محل فعالیت شرکت تصاحب خواهند شد که این امر به از دست رفتن گزینه‌های معیشتی برای صاحبان اولیه زمینها منجر می‌شود. تمامی این قبیل مسائل باید در ارزیابی اولیه اثرات حقوق بشری لحاظ شده باشند.

در آغاز ارزیابی فعالیت‌های یک شرکت در زمینه اجرای پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر، سازمان‌های جامعه مدنی می‌توانند از **دانش و تخصص (محلی)شان در زمینه خطراتی که حقوق بشر را در کشورها، محیط ها و زمینه‌های خاص محل فعالیت شرکت تهدید می‌کند** استفاده کنند و بررسی کنند که آیا شرکت اقدام به شناسایی و برطرف کردن این خطرات کرده است یا خیر. بدین منظور می‌توان اسناد مربوط به پیگیری بایسته را در سایت شرکت جستجو کرد و/یا به بررسی گزارش‌های شرکت پرداخت. هم‌چنین تماس با شرکت و سوال درباره اینکه چه کسی مسئول اجرای پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر در شرکت است، و سپس تماس با فرد یا بخش مذکور به طور مستقیم برای دانستن رویکرد شرکت نسبت به پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر نیز در این زمینه مفید است.

گاهی اوقات شرکت‌ها به لحاظ قانونی موظفند پیش از دریافت مجوز انجام فعالیتهای خود از سوی دولت مربوطه، اثرات محیط‌زیستی و اجتماعی فعالیتهایشان را ارزیابی کنند. بااین‌حال، مطابق اصول راهنما شرکت‌ها موظفند اثرات حقوق بشریشان را نه فقط پیش از شروع عملیاتشان بلکه به طور

مستمر ارزیابی کنند. اگر ارزیابی‌های انجام گرفته در دسترس عموم قرار دارند، توصیه می‌شود درخصوص **نوع ارزیابی (ارزیابی اثر محیط‌زیستی، محیط‌زیستی و اجتماعی یا حقوق بشری) انجام شده و اینکه آیا دغدغه‌های صاحبان حقی که به طور بالقوه تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت هستند در ارزیابی‌ها لحاظ شده یا نه، راستی‌آزمایی انجام شود.** اگر اقداماتی در جهت کاهش شدت اثرات یا پیشگیری از بروز آنها در برنامه شرکت وجود دارد، باید (از طریق مراجعه به خود شرکت و صاحبان حق و سایر ذینفعان تحت‌تاثیر) بررسی کرد که آیا این اقدامات واقعا انجام شده‌اند و اگر انجام شده‌اند نتایج آنها چه بوده است.

اگر اسناد ارزیابی اثرات حقوق بشری شرکت در دسترس عموم قرار ندارند، توصیه می‌شود **از شرکت مستقیما درخواست شود که اسناد غیرعمومی حاوی اطلاعات اساسی در خصوص حمایت موثر از حقوق بشر** (حقوقی مثل حق استفاده از آب، برخوداری از سلامت یا محیط‌زیست سالم) را ارائه دهد. گزینه دیگر بررسی این است که آیا شرکت از سوی دولت موظف به ارائه ارزیابی اثرات خود شده است یا نه. در این خصوص باید با عوامل نظارتی یا بازرسان مربوطه (مثل وزارت محیط‌زیست و سایر سازمان‌های محیط‌زیستی، بازرسان کار، سازمان‌های کنترل آلودگی) تماس گرفت.

به منظور ارزیابی اینکه آیا شرکت ذینفعانی را که به طور بالقوه تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت هستند در ارزیابی خطرات خود مشارکت داده است، **اطلاعات شرکت باید با نظرات صاحبان حق (برای مثال گروه‌های اجتماعی، کارگران و سایر اشخاص) مقابله شود.** علاوه بر این، می‌توان با صاحبان حق مشورت کرد و پرسید که آیا از نظر ایشان فعالیت‌های شرکت (به طور بالقوه) بر حقوق بشر اثر دارد، این اثرات چیست و آیا شرکت به طور شایسته به این اثرات رسیدگی می‌کند. در صورتی که مشخص شود ذینفعان در ارزیابی‌ها مشارکت داده نشده‌اند، اصول راهنما این اجازه را به سازمان‌های جامعه مدنی می‌دهد که از شرکت بخواهند با گروه‌های موردنظر به گفتگو بپردازد.

کادر ۵:

مشارکت معنادار ذینفعان[۷]

تلاش برای مشارکت دادن ذینفعان غالبا به دلیل عدم شناخت تغییر و تحولات جامعه محلی، یا عدم توفیق در مشارکت دادن کامل تمام ذینفعان محلی متاثر از فعالیت‌های شرکت به نتیجه دلخواه نمی‌رسد. شرکت برای مشارکت دادن معنادار ذینفعان باید منافع آنها را در تصمیم‌گیری‌ها لحاظ کند و اطمینان یابد که به حقوق ذینفعان متاثر از فعالیت‌های شرکت احترام گذاشته می‌شود. مشارکت معنادار شامل موارد زیر است:

۱. آماده سازی گروه‌های اجتماعی پیش از مشارکت دادن آنها، از طریق فراهم کردن دسترسی آنها به اطلاعات و قرار دادن مشاوران حقوقی و فنی مستقل در اختیار آنان.
۲. تعیین سطح اطلاعات، مشاوره یا مذاکره‌ای که برای مشارکتی موثر مورد نیاز است. صرف قرار دادن اطلاعات در اختیار ذینفعان بدون برقراری گفتگو با ایشان کافی نیست. بنابراین در بیشتر موارد مشارکت معنادار ذینفعان شامل مشاوره با گروه‌های اجتماعی و فرصت اظهارنظر دادن به آنها پیش از تصمیم‌گیری‌ها میشود. در بعضی موارد لازم است که شرکت برای توافق بر سر موضوعی خاص با گروه اجتماعی مورد نظر مذاکره کند.
۳. کسب رضایت آزادانه، قبلی و آگاهانه از مردمان بومی که در زمینی زندگی می‌کنند که قرار است برای انجام پروژه مورد استفاده واقع شود. این عبارت بدین معناست که رضایت باید بدون توسل به زور و پیش از شروع عملیات پروژه به دست آمده باشد، و همچنین با فراهم کردن دسترسی رضایت‌دهندگان به کلیه اطلاعات ضروری برای تصمیم‌گیری از جمله حقوق قانونی و نتایج پروژه، رضایتی آگاهانه باشد.
۴. مشارکت دادن گروه اجتماعی در تمام مراحل پروژه که تضمین می‌کند مشارکت ذینفعان تنها محدود به ابتدای پروژه نیست بلکه با توجه به تغییر خطرات حقوق بشری در طول زمان، فرایندی مستمر است.
۵. لحاظ کردن ذینفعانی که به طور معمول نادیده گرفته می‌شوند مانند جوانان، زنان و اقلیت‌ها. برای تحقق این امر ممکن است ضروری باشد که شرکت جلساتی جداگانه با ذینفعان مختلف ترتیب دهد تا به این ترتیب افراد به حاشیه رانده شده مجال اظهار نظر بیابند. این اقدام تصویر کامل‌تری از خطرات و اثرات بالقوه در اختیار شرکت قرار می‌دهد. تمام جلسات باید به زبان محلی و متناسب با فرهنگ برگزار شوند.

۶. حل شکایت‌های مطرح شده از سوی گروه اجتماعی از طریق گفتگو.
از آنجا که شرکت‌ها ممکن است قادر به پیش‌بینی تمام مشکلات در مرحله برنامه‌ریزی اولیه نباشند، به مکانیسمی برای پیگیری شکایت‌هایی که در خلال فعالیت‌هایشان بروز می‌کند نیاز دارند. آنها باید محدوده مکانیسم شکایت و جبران خسارت‌هایی که می‌تواند فراهم کند را مشخص کنند؛ اطمینان حاصل کنند که گروه‌های اجتماعی در طراحی این مکانیسم مشارکت دارند و به صورت دوره‌ای آن را بازبینی می‌کنند؛ تصمیم‌گیرنده اصلی که اختیار حل و فصل شکایت‌ها را دارد و همچنین کارمندی که قرار است شاکیان در جریان این فرایند به او مراجعه کنند را مشخص کنند. شرکت‌ها برای حل شکایت‌ها باید رویه‌ای را برقرار سازند که شامل روندی برای بررسی دعاوی و حل شکایت ها در یک بازه زمانی معقول باشد و مکانیسم شکایت را دسترس‌پذیر (رایگان، شفاف و با مراجع رسیدگی محلی) کند. علاوه بر این، در مواردی که امکان حل شکایت‌ها وجود ندارد و لازم است که آنها را به نهادی مستقل در خارج شرکت مثل یک میانجی، داور، آمبودزمان یا دادگاه ارجاع داد، باید ارتباط میان مکانیسم‌های شکایت موجود در سطح شرکت با دیگر مکانیسم‌های

۷. شکایت (دولتی و غیردولتی) تعریف شود.
ترویج نظارت مشارکتی توسط گروه‌های اجتماعی محلی. مشارکت دادن گروه‌های اجتماعی در نظارت بر پروژه می‌تواند راه موثری برای برطرف کردن دغدغه‌های آنان و افزایش دادن شفافیت باشد. شرکت‌ها با تامین مالی این روش‌ها و آموزش دادن اعضای گروه‌های اجتماعی می‌توانند از نظارت مشارکتی حمایت کنند.

شاخص‌های عملکرد

- شرکت سیاست‌ها و رویه‌هایی برای پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر وضع کرده است (اصول ۱۵ و ۱۷ اصول راهنما).
- شرکت خطرات و اثراتی را که به واسطه فعالیت‌هایش ایجاد شده یا در ایجاد آنها مشارکت داشته، یا از طریق روابط تجاری‌اش به طور مستقیم به عملیات، محصولات یا خدماتش ارتباط یافته‌اند را شناسایی می‌کند (اصول ۱۵ و ۱۷ اصول راهنما).
- شرکت برای شناسایی اثرات بالقوه خود ارزیابی‌های منظم انجام می‌دهد (اصل ۱۸ اصول راهنما).
- شرکت برای ارزیابی اثرات خود از نظرات کارشناسان حقوق بشر داخل شرکت و/یا کارشناسان مستقل خارج از شرکت استفاده می‌کند (اصل ۱۸ اصول راهنما).
- شرکت پیش از شروع فعالیت‌های خود به منظور شناسایی و پیشگیری از اثرات نامطلوب با تمام گروه‌های صاحب حق که به طور بالقوه تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت هستند مشورت می‌کند (اصل ۱۸ اصول راهنما).
- از آنجا که خطرات حقوق بشری ممکن است در طول زمان و در جریان فعالیت‌های شرکت تغییر کنند، شرکت مشورت با گروه‌هایی را که به طور بالقوه تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت قرار دارند به طور منظم ادامه می‌دهد (اصول ۱۷ و ۱۸ اصول راهنما).
- صاحبان حق تائید می‌کنند که در فرایند پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر مشارکت داده شده‌اند، اطلاعات لازم به زبان خودشان و با زمان کافی برای تصمیم‌گیری آگاهانه در اختیارشان قرار داده شده است، و آنها می‌توانسته‌اند در تمام جلسات و رسیدگی‌ها شرکت کنند (اصل ۱۸ اصول راهنما).
- شرکت درباره چگونگی رسیدگی‌اش به خطرات حقوق بشری و استراتژی‌های به کار گرفته برای پیشگیری از بروز آنها اطلاع‌رسانی می‌کند (اصل ۲۱ اصول راهنما).
- هرگاه از جانب شرکت خطراتی شدید حقوق بشر را تهدید می‌کند، شرکت گزارشی رسمی درباره چگونگی رسیدگی به این خطرات و استراتژی‌های به کار بسته برای پیشگیری از آنها ارائه می‌دهد (اصل ۲۱ اصول راهنما).
- شرکت یافته‌های حاصل از اجرای پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر را جمع‌بندی و مطابق آنها عمل کرده است. عمل مطابق این یافته‌ها می‌تواند شامل اصلاح فعالیت‌های شرکت (از طریق تغییر شروط قراردادها، افزایش نظارت بر زنجیره تامین شرکت، اجرای اصول داوطلبانه امنیت و حقوق بشر) و در برخی موارد متوقف کردن آنها باشد (اصل ۱۷ اصول راهنما).
- صاحبان حق تصدیق می‌کنند که از اثرات نامطلوب بالقوه جلوگیری شده و اثرات نامطلوب بالفعل متوقف شده‌اند و خسارت آنها به طور موثر جبران شده است (اصل ۱۷ اصول راهنما).

پرسش‌های راهنما برای انجام بررسی

- شما به عنوان یک سازمان جامعه مدنی با توجه به تخصص و دانش خود پیش‌بینی می‌کنید که فعالیت‌های شرکت چه اثرات بالقوه‌ای بر حقوق بشر خواهد داشت؟ آیا شرکت وجود این خطرات را تصدیق می‌کند؟
- مسئولیت اجرای پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر با کدام یک از بخش‌های شرکت است؟
- آیا شرکت برای ارزیابی اثرات حقوق بشری خود فرآیندهایی وضع کرده است؟
- در صورت پاسخ مثبت، شرکت چگونه به الزاماتی که در قبال رسیدگی به اثرات حقوق بشری بالقوه خود و اتخاذ استراتژی‌هایی برای پیشگیری از آنها دارد پاسخ می‌دهد؟ آیا شرکت تمایل دارد درباره خطرات بالقوه‌ای که به واسطه فعالیت‌هایش حقوق بشر را تهدید می‌کند اطلاع‌رسانی کند؟
- آیا در ارزیابی شرکت، صاحبان حق و سایر ذینفعانی که تحت‌تاثیر عملیات شرکت هستند/ می‌توانند باشند شناسایی شده‌اند؟ آیا ذینفعانی هستند که در این ارزیابی لحاظ نشده باشند؟
- آیا شرکت در جریان ارزیابی اثراتش، با کسانی که به طور بالقوه از فعالیت‌های شرکت متاثر می‌شوند مشورت کرده و آنها را از اثرات بالقوه فعالیت‌هایش آگاه کرده است؟
- آیا شرکت این مشاوره‌ها را به طور مستمر انجام می‌دهد؟
- شرکت درباره چگونگی پیشگیری از وارد شدن اثرات نامطلوب بر این افراد چه اطلاعاتی در اختیار آنان قرار داده است؟
- آیا صاحبان حق و سایر ذینفعانی که به طور بالقوه تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت هستند در طراحی ارزیابی اثرات و اقدامات پیشگیرانه/ کاهش‌دهنده مشارکت داشته‌اند؟
- شرکت چگونه یافته‌های حاصل از ارزیابی اثرات حقوق بشری را جمع‌بندی و مطابق آنها عمل کرده است؟
- آیا صاحبان حق و سایر ذینفعانی که به طور بالقوه از فعالیت‌های شرکت متاثرند تائید می‌کنند که دغدغه‌های آنها در رویه‌های پیگیری بایسته شرکت به نحو شایسته لحاظ شده است؟

گام سوم: بررسی فرایندهای جبران خسارت

حتی با برقراری بهترین سیاست‌ها و روش‌های اجرایی و با وجود انجام پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر، باز هم ممکن است شرکت اثرات نامطلوبی بر حقوق بشر بگذارد یا در ایجاد اثراتی مشارکت داشته باشد که قادر به پیشگیری از آنها نبوده است. هنگامی که شرکت از بروز این اثرات مطلع می‌شود، مطابق مسئولیتش در احترام به حقوق بشر موظف است به طور فعالانه در جهت جبران آنها اقدام کند. شرکت باید به تنهایی یا با مشارکت دیگران از جمله مقامات دولتی، بازرسان کار یا سایر مکانیسم‌های جبرانی دولتی این اثرات نامطلوب را جبران کند. در شرایطی که نقض حقوق بشر توسط شرکت مطابق قانون ملی جرم انگاشته می‌شود، شرکت مجبور خواهد بود برای جبران خسارت از فرایندهای قضایی تبعیت کند.

در اصل، این وظیفه دولت است که امکان جبران خسارت را برای قربانیان نقض حقوق بشر (مرتبط با فعالیت‌های شرکت‌ها) فراهم کند. با این‌حال یک شرکت وظیفه دارد که پیش از هر چیز از نقض حقوق بشر جلوگیری کند و در صورت بروز آثار نامطلوب فرایندهایی برای جبران خسارت داشته باشد.

کادر ۶:

اصل ۱۵ اصول راهنما

در اصل ۱۵ اصول راهنما می‌خوانیم:

شرکت‌های تجاری برای ایفای مسئولیت‌شان در احترام به حقوق بشر باید سیاست‌ها و فرایندهایی متناسب با اندازه و شرایط خود وضع کنند، از جمله:

...

پ. فرآیندهایی برای جبران خسارت اثرات نامطلوب بر حقوق بشر که به وسیله شرکت یا با مشارکت آن ایجاد شده است.

مطابق اصول راهنما ایجاد مکانیسم‌های شکایت در سطح عملیاتی یکی از راه‌های جبران خسارت بوسیله شرکت‌هاست. نقش این مکانیسم‌ها به شرط برخورداری از معیارهایی خاص (کادر شماره ۷ را ببینید) صرفا کمک به شرکت‌ها برای رسیدگی موثر به شکایت‌ها نیست. آنها می‌توانند نقش یک سیستم هشدار اولیه را نیز ایفا کنند و پیش از وخیم شدن مسائل و منجر شدن به نقض حقوق بشر به آنها رسیدگی کنند. مکانیسم‌های شکایت بخش مهمی از فرایند پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر هستند که به شناسایی اثرات نامطلوب حقوق بشری در مراحل اولیه و بررسی اثربخشی پاسخ‌های داده شده به این اثرات کمک می‌کنند.

کادر ۷:

مکانیسم‌های شکایت سطح عملیاتی

در اصل ۲۹ اصول راهنما چنین آمده است: برای فراهم کردن امکان رسیدگی سریع به شکایت‌ها و جبران خسارت‌ها به طور مستقیم، شرکت‌های تجاری باید مکانیسم‌های شکایت موثری در سطح عملیاتی برای افراد یا گروه‌های اجتماعی آسیب‌دیده تأسیس کنند یا در چنین مکانیسم‌هایی شرکت کنند.

معیارهای اثربخشی مکانیسم‌های شکایت غیرقضایی

اصل ۳۱ اصول راهنما عنوان میکند: برای اطمینان از مؤثر بودن مکانیسم‌های شکایت غیرقضایی اعم از دولتی و غیردولتی، این مکانیسم‌ها باید:

الف. مشروع باشند: نزد گروه‌های ذینفعی که قرار است از این مکانیسم‌ها استفاده کنند اعتماد ایجاد کنند، و نسبت به عادلانه بودن فرایندهای رسیدگی به شکایت پاسخگو باشند؛

ب. در دسترس باشند: برای گروه‌های ذینفع موردنظر که قرار است از این مکانیسم‌ها استفاده کنند شناخته شده باشند، و به کسانی که در دسترسی به این مکانیسم‌ها با موانع خاصی مواجه‌اند مساعدت کافی کنند؛

پ. قابل پیش‌بینی باشند: آیین رسیدگی روشن و شناخته‌شده‌ای با چارچوب زمانی مشخص برای هر مرحله از رسیدگی به شکایت‌ها ارائه کنند، و انواع فرآیند رسیدگی و نتایج موجود و روش‌های اجرای نظارت را به روشنی توضیح دهند؛

ت. منصفانه باشند: در تلاش برای اطمینان از این باشند که طرفین دعوی به نحو معقولی به منابع اطلاعاتی، مشاوره‌ای و نظرات کارشناسی دسترسی دارند که برای شرکت جستن در یک فرایند شکایت عادلانه، آگاهانه و محترمانه ضروری است؛

ث. شفاف باشند: طرفین شکایت را از پیشرفت رسیدگی به شکایت مطلع کنند و اطلاعات کافی درباره عملکرد مکانیسم در اختیارشان بگذارند تا آنها بتوانند به اثربخشی آن اعتماد کنند، و منافع عمومی در خطر حفظ شود؛

ج. با حقوق افراد سازگار باشند: اطمینان حاصل کنند که نتایج رسیدگی به شکایت و همچنین راه‌های جبران خسارت با حقوق بشر پذیرفته‌شده بین‌المللی سازگارند؛

چ. منبعی برای یادگیری مستمر باشند: با الهام از اقدامات مربوطه درس‌هایی را برای بهبود عملکرد مکانیسم و جلوگیری از آسیب‌ها و شکایت‌های آتی مورد شناسایی قرار دهند؛

مکانیسم‌های موجود در سطح عملیاتی همچنین باید:

خ. مبتنی بر مشارکت و گفتگو باشند: درباره طراحی و عملکرد مکانیسم‌ها با گروه‌های ذینفع مربوطه که قرار است از این مکانیسم‌ها استفاده کنند مشورت کنند، و برای رسیدگی به شکایت‌ها و حل آنها بر ابزار گفتگو تمرکز کنند.

حتی پیش از بروز اثرات نامطلوب بر حقوق بشر، لازم است **بررسی شود که آیا شرکت موردنظر فرایندهای مناسبی برای رسیدگی به شکایت‌ها و جبران خسارت** موثر و به‌هنگام برای صاحبان حق آسیب‌دیده وضع کرده است یا خیر.

شاخص‌های عملکرد

- شرکت فرایندها و ساختارهای مشخصی برای رسیدگی به اثرات نامطلوب بر حقوق بشر و جبران خسارت وضع کرده است (اصل ۱۵ اصول راهنما).
- شرکت پرسنلی را مشخص کرده است که مسئول جبران خسارت در صورت بروز اثرات نامطلوب بر حقوق بشر هستند (اصل ۱۵ اصول راهنما).
- شرکت با مشارکت صاحبان حق و سایر ذینفعانی که به طور بالقوه تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت قرار دارند فرایندی مناسب برای پاسخگویی به اثرات نامطلوب حقوق بشری طراحی می‌کند و آن را به طور منظم مورد بازبینی قرار می‌دهد (اصل ۳۱ اصول راهنما).
- شرکت مکانیسم‌های شکایتی در سطح عملیاتی مطابق با معیارهای اثربخشی ذکر شده در اصل ۳۱ اصول راهنما برای افراد یا گروه‌های اجتماعی آسیب‌دیده تأسیس کرده یا در چنین مکانیسم‌هایی شرکت میکند (کادر ۷ را ببینید).
- در صورتی که شرکت بخشی از یک ابتکارعمل چندذینفعی است، ابتکارعمل مزبور مکانیسم‌های شکایت موثری را تامین مین‌ماید (اصل ۳۰ اصول راهنما).
- مکانیسم‌های شکایت برای کسانی که قرار است از آنها استفاده کنند قابل دسترسی است و از نظر کاربران مشروعیت دارد (اصل ۳۱ اصول راهنما).
- شرکت برای جبران خسارت در گذشته با سازمان‌های مجری قانون یا سایر مکانیسم‌های جبران خسارت دولتی همکاری موفقیت‌آمیز داشته است (اصل ۲۲ اصول راهنما).

پرسش‌های راهنما برای انجام بررسی

- آیا شرکت از مکانیسم‌های شکایت سطح عملیاتی برخوردار است؟
- ارزیابی صاحبان حق از مکانیسم‌های شکایت چیست؟ آیا از این مکانیسم‌ها استفاده می‌کنند و به آنها اعتماد دارند؟ چرا (نه)؟
- مسئولیت رسیدگی به شکایت‌ها در شرکت با چه کسی است؟
- آیا صاحبان حقی که به طور بالقوه تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت هستند از وجود مکانیسم‌های شکایت سطح عملیاتی در شرکت اطلاع دارند؟ آیا آنها در طراحی/ بازبینی این مکانیسم‌ها مشارکت داشته‌اند؟
- آیا مکانیسم شکایت سطح عملیاتی به گونه‌ای طراحی شده است که فرایندها و نتایجی منصفانه، مستقل و بی‌طرفانه به دست دهد؟

- آیا شرکت در صورت مطرح شدن دغدغه‌های حقوق بشری از طریق سایر مکانیسم‌های شکایت مشروع، فرایندهایی برای جبران خسارت وضع کرده است؟
- در صورت بروز اثر نامطلوب حقوق بشری چه کسی در شرکت مسئول فراهم کردن جبران خسارت است؟
- در صورتی که شرکت در ایجاد اثرات نامطلوب حقوق بشری در گذشته دخالت داشته است، تا چه اندازه اقداماتی معنادار برای متوقف کردن یا رسیدگی به این اثرات نامطلوب انجام داده است؟
- آیا سابقه داشته است که شرکت مانع دسترسی به جبران خسارت (مثلا دریافت غرامت یا استرداد) شده باشد؟
- آیا شرکت بخشی از یک ابتکارعمل چندذینفعی است؟ نقش او در این ابتکار عمل چیست؟
- آیا ابتکارعمل چندذینفعی از قابل دسترسی بودن مکانیسم‌های شکایت موثر اطمینان حاصل کرده است؟

گام چهارم: بررسی انطباق با قوانین و استانداردها

شرکت‌ها باید از قوانین ملی و استانداردهای حقوق بشر بین‌الملل تبعیت کنند.

کادر ۸:

اصل ۲۳ اصول راهنما:

مطابق اصل ۲۳ اصول راهنما در تمام زمینه‌ها شرکت‌های تجاری باید:

الف. در هر جا که فعالیت می‌کنند تمام قوانین حاکم را رعایت کنند و به حقوق بشر بین‌الملل احترام بگذارند؛

ب. در موارد مواجه شدن با الزامات متناقض، راه‌هایی برای رعایت اصول پذیرفته‌شده حقوق بشر بین‌الملل بیابند؛

پ. در هر جا که مشغول فعالیت‌اند، خطر مباشرت یا مشارکت در نقض شدید حقوق بشر را به عنوان یک موضوع التزام قانونی تلقی کنند.

حتی اگر اجرای قانون در کشورهای محل فعالیت شرکت‌ها ضعیف باشد آنها موظفند از قوانین ملی پیروی کنند. در صورتی‌که در قوانین ملی، الزامات مربوط به استانداردهای حقوق بشر بین‌الملل رعایت نشده باشد، به شرکت‌ها توصیه میشود از استانداردهای بین‌الملل تبعیت کنند. حتی اگر قوانین ملی شرکت‌ها را صراحتا ملزم به پیروی از استانداردهای بین‌الملل نکنند، ممانعتی نیز برای تبعیت از این قوانین به وجود نمی‌آورند.

در برخی محیط‌های فعالیت شرکت، قوانین ملی با حقوق بشر پذیرفته شده بین‌الملل در تعارض است. زمانی که قوانین با استانداردهای حقوق بشر بین‌المللی مانند حق آزادی اجتماع در تعارض قرار می‌گیرند شرکت با الزامات متناقض مواجه می‌شود. در این صورت، به شرکت‌ها توصیه می‌شود از قوانین ملی تبعیت کنند و همزمان به روح استانداردهای حقوق بشر بین‌الملل احترام بگذارند و راه‌هایی بیابند که بتوانند استانداردهای حقوق بشر را تا بیشترین حد ممکن رعایت کنند. هنگامی که سازمان جامعه مدنی درمی‌یابد که شرکت در محیطی با الزامات متناقض فعالیت می‌کند، می‌تواند از آن درباره تلاش‌هایی که در جهت احترام به حقوق بشر بین‌الملل در چنین محیطی انجام داده است پرسش کند.

گام نخست برای تشخیص متابعت شرکت از قوانین ملی و استانداردهای حقوق بشر پذیرفته شده بین‌المللی، **ارزیابی قوانین ملی حاکم است** که در حوزه‌های فعالیت مختلف متفاوت است. **استانداردهای بین‌المللی** مربوط به هر صنعت نیز باید بررسی شوند. علاوه بر این، **مدارکی مانند دعاوی دادگاهی احتمالی، اخطارها/ فرایندهای اجرایی، پروتکل‌های بازرسی، پیگردهای قانونی و گزارش‌های رسانه‌ای** نیز باید جمع‌آوری شوند. همچنین ضروری است از صاحبان حقی که به طور بالقوه تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت هستند (مثل کارگران یا گروه‌های اجتماعی) درباره مشاهده موارد نقض حقوق بشر سوال شود.

هنگامی که شرکت‌ها در مناطقی با حاکمیت دولتی ضعیف مثل مناطق درگیر جنگ فعالیت می‌کنند، مطابق اصول راهنما باید با کارشناسان مستقل و معتبر مثل کارشناسان وابسته به دولت، جامعه مدنی، نهادهای ملی حقوق بشر و ابتکارعمل‌های چندذینفعی درباره راه‌های اجتناب از درگیر شدن در نقض شدید حقوق بشر در این مناطق مشورت کنند. خوب است **بررسی شود که آیا شرکت با چنین کارشناسانی مشورت کرده است یا نه.**

شاخص‌های عملکرد

- هیچ نهاد قانونی، نظارتی یا اداری به نقض قوانین و مقررات ملی از سوی شرکت اشاره نکرده است (اصل ۲۳ اصول راهنما).
- در صورت وجود الزامات متناقض، شرکت تا بیشترین حد ممکن استانداردهای پذیرفته شده بین‌المللی حقوق بشر را رعایت می‌کند (اصل ۲۳ اصول راهنما)
- در صورت فعالیت در مناطق درگیر جنگ، شرکت گزارشی از اقداماتی که برای جلوگیری از درگیر شدن در نقض شدید حقوق بشر در این مناطق به کار بسته ارائه می‌دهد (اصل ۲۳ اصول راهنما).
- در صورت فعالیت در مناطق درگیر جنگ، شرکت با کارشناسان مستقل و معتبر مانند کارشناسان وابسته به دولت، جامعه مدنی، نهادهای ملی حقوق بشر و اقدامات ابتکاری چندذینفعی درباره راه‌های پیشگیری از درگیر شدن در نقض شدید حقوق بشر در این مناطق مشورت می‌کند (اصل ۲۳ اصول راهنما).

سوالات راهنما برای انجام بررسی

- آیا هیچ نهاد قانونی، نظارتی یا اداری شرکت را متهم به نقض قوانین و مقررات ملی کشوری که در آن فعالیت می‌کند (از جمله در زمینه حقوق بشر، قوانین کار، محیط‌زیست و سرمایه‌گذاری) کرده است؟
- آیا صاحبان حق شاهد نقض قانون یا استانداردهای بین‌المللی از جانب شرکت بوده یا گزارشی در این خصوص ارائه داده‌اند؟
- آیا شرکت از استانداردهای پذیرفته‌شده بین‌المللی حقوق بشر حتی زمانی که این استانداردها دربردارنده الزاماتی فراتر از الزامات قوانین ملی هستند تبعیت می‌کند؟
- در صورت فعالیت در مناطقی با الزامات متناقض، شرکت چگونه استانداردهای پذیرفته شده بین‌المللی حقوق بشر را رعایت می‌کند؟
- آیا شرکت در مناطق درگیر جنگ فعالیت دارد؟ در صورت مثبت بودن پاسخ، شرکت چگونه خطر درگیر شدن در نقض شدید حقوق بشر را مدیریت می‌کند؟ آیا در این زمینه از نظر کارشناسان مستقل بهره می‌گیرد؟

بخش ۲:
رسیدگی به اثرات نامطلوب بر حقوق بشر

این بخش راهنما برای موقعیت‌هایی طراحی شده است که سازمان جامعه مدنی اثر نامطلوب بالفعلی را بر حقوق بشر شناسایی کرده که به فعالیت‌های شرکت مرتبط می‌شود. هرچند هدف اولیه اجرای اصول راهنما بوسیله شرکت‌ها پیش از هر چیز جلوگیری از بروز اثرات نامطلوب بر حقوق بشر است، در موقعیت یاد شده از وقوع اثر نامطلوب پیشگیری نشده است. سازمان‌های جامعه مدنی می‌توانند با استفاده از این بخش راهنما از صاحبان حقی که تحت‌تاثیر اثر نامطلوب قرار دارند حمایت کنند تا آنها بتوانند با تهیه مدارک و استدلال‌ها نشان دهند که شرکت مسئولیت خود را در احترام به حقوق بشر انجام نداده است. از نتایج ارزیابی انجام شده می‌توان در استراتژی‌های پیگیری که در فصل بعد بیشتر بررسی می‌شوند استفاده کرد.

در حالی‌که بخش اول راهنمای حاضر شرکت‌ها را از لحاظ چگونگی استفاده از پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر در مدیریت **خطرات** حقوق بشریشان ارزیابی میکند، این بخش از راهنما روش‌شناسی‌ای را برای ارزیابی نحوه رسیدگی شرکتها به **اثرات** نامطلوب بالفعلی که بر حقوق بشر دارند ارائه می‌دهد.

کادر ۹:

اصل ۱۱ اصول راهنما

در اصل ۱۱ اصول راهنما چنین آمده است:

شرکت‌های تجاری باید به حقوق بشر احترام بگذارند. این بدین معنی است که آنها باید از نقض حقوق بشر دیگران بپرهیزند و به اثرات نامطلوب حقوق بشری که در ایجاد آن دخالت دارند رسیدگی کنند.

همان‌گونه که در متن اصول راهنما قید شده است مسئولیت احترام به حقوق بشر یک استاندارد رفتاری جهانی است که از تمام شرکت‌های تجاری انتظار می‌رود در هر کجا که فعالیت می‌کنند به آن پایبند باشند. این بدان معناست که شرکت‌ها باید به حقوق بشر پذیرفته‌شده جهانی احترام بگذارند و برای جلوگیری از نقض این حقوق بیشترین تلاش ممکن را انجام دهند (نگاه کنید به بخش اول، گام دوم). با این حال اگر شرکتی با **نقض** حقوق بشر یا **مشارکت** در این امر، یا به دلیل **ارتباط مستقیم** نقض حقوق بشر با فعالیت‌ها، محصولات یا خدماتش به واسطه رابطه‌ای تجاری، درگیر نقض حقوق بشر بشود، لازم است برای رسیدگی به اثرات نامطلوبی که بر حقوق بشر دارد اقداماتی انجام دهد. نوع اقدامی که با توجه به اصول راهنما بتوان آن را اقدامی مناسب دانست بر حسب نوع مداخله شرکت در ایجاد اثر نامطلوب متفاوت خواهد بود (نگاه کنید به اصل ۱۳ اصول راهنما و قسمت ب اصل ۱۹).

مطابق اصول راهنما شرکت به سه طریق می‌تواند با اثر نامطلوب حقوق بشری درگیر شود: ایجاد اثر، مشارکت در ایجاد آن، و یا ارتباط یافتن مستقیم با آن. مهمترین تفاوت‌های این سه شیوه از قرار زیر است:

- در مواردی که شرکت اثرات نامطلوبی بر حقوق بشر ایجاد کرده است، مسئولیت شرکت در احترام به حقوق بشر ایجاب می‌کند که شرکت، ایجاد اثر را متوقف کند و با استفاده از فرایندهای مشروع، به تنهایی یا با همکاری سایر عاملان در جهت جبران خسارت اقدام کند.

- در مواردی که شرکت در ایجاد اثر نامطلوب بر حقوق بشر مشارکت دارد، مسئولیت شرکت در احترام به حقوق بشر ایجاب می‌کند که به این مشارکت پایان دهد. علاوه بر این، شرکت باید تلاش کند شدت اثرات ایجاد شده توسط شخص ثالث را کاهش دهد، بدین معنا که باید از توانایی‌های خود برای متوقف کردن رویه‌های نادرست طرفی که منجر به ایجاد آسیب شده است استفاده کند (برای توضیحات بیشتر به واژه‌نامه نگاه کنید). همچنین از شرکت انتظار می‌رود به طور فعال با استفاده از فرایندهای مشروع، به تنهایی یا با همکاری سایر عاملان در جهت جبران خسارت اقدام کند.

- در مواردی که شرکت مستقیما به اثر نامطلوب حقوق بشری ارتباط می‌یابد، مسئولیت شرکت در قبال احترام به حقوق بشر ایجاب می‌کند که شدت اثر نامطلوبی را که شخص ثالث ایجاد کرده است کاهش دهد.

کادر ۱۰:

اصول ۱۳ و ۱۹ب. اصول راهنما

در اصل ۱۳ اصول راهنما چنین آمده است:

مسئولیت احترام به حقوق بشر ایجاب می‌کند که شرکت‌های تجاری:

الف. از ایجاد یا مشارکت در ایجاد آثار نامطلوب حقوق بشری به واسطه فعالیت‌هایشان بپرهیزند و در صورت بروز این آثار به آنها رسیدگی

ب. کنند؛

تلاش کنند تا از اثرات نامطلوب بر حقوق بشر که به واسطه روابط تجاری‌شان مستقیما به فعالیت‌ها، محصولات یا خدمات آنها ارتباط می‌یابد پیشگیری کرده یا شدت آنها را کاهش دهند، حتی اگر خود در ایجاد آنها مشارکتی نداشته‌اند.

در قسمت (ب) اصل ۱۹ اصول راهنما میخوانیم:

ب. اقدام مناسب بر حسب موارد زیر متفاوت خواهد بود:

(۱) اینکه آیا یک اثر نامطلوب بوسیله شرکت تجاری یا با مشارکت آن ایجاد شده، یا اینکه شرکت تنها به واسطه اینکه آن اثر نامطلوب مستقیما به عملیات، محصولات یا خدمات آن ارتباط دارد درگیر آن

(۲) شده‌است؛

میزان قدرت نفوذ شرکت در مقابله و رسیدگی به اثر نامطلوب.

تعیین میزان مسئولیت بر اساس میزان مداخله در ایجاد اثرات نامطلوب بر حقوق بشر

تمایزی که در اصول راهنما میان ایجاد اثر نامطلوب، مشارکت در ایجاد، و ارتباط یافتن مستقیم با آن برقرار شده است، موقعیت‌های مختلفی را که یک شرکت ممکن است با نقض حقوق بشر درگیر شود و همینطور مسئولیتی که به تبع هر یک از این موقعیتها برای متوقف کردن، کاهش دادن و/ یا جبران خسارت/مشارکت در جبران خسارت اثر نامطلوب دارد را روشن می‌کند. با این حال، در عمل این تمایزها همیشه روشن نیستند و ذینفعان مختلف ممکن است برداشت‌های متفاوتی از موقعیت‌های مشخص داشته باشند. در بسیاری موارد ممکن است رابطه‌های علی میان نقض حقوق بشر و فعل یا ترک فعل از جانب شرکت وجود داشته باشد. در عین حال ممکن است شرکت در ایجاد اثرات نامطلوب نیز مشارکت داشته باشد، مشارکتی که به واسطه اشخاص ثالث یا به دلیل مشارکت داشتن اشخاص دیگر در ایجاد همان اثرات حاصل شده است (به تصویر صفحه ۴۱ نگاه کنید). در چنین موقعیت‌هایی، اینکه آیا شرکت ایجادکننده اثر نامطلوب بوده یا تنها در ایجاد آن مشارکت داشته است بحث‌برانگیز می‌شود. به همین ترتیب تمایز میان مشارکت در نقض حقوق بشر

و ارتباط مستقیم یافتن با آن نیز میتواند به شیوههای مختلفی تفسیر شود و لازم است بر حسب مورد و با توجه به نوع دقیق رابطه و فعل یا ترک فعلهایی که از جانب شرکت و وابستگان تجاری آن انجام شده به طور دقیق مورد ارزیابی قرار گیرد. متخصصان حوزه تجارت و حقوق بشر ارزیابی‌های متفاوتی در موقعیت‌های مختلف ارائه می‌دهند که این امر نشانگر آن است که توصیف رابطه دقیق بین شرکت و نقض حقوق بشر و مسئولیت ناشی از این رابطه ممکن است چالش‌برانگیز باشد. این امر برای شرکت‌های جامعه مدنی که موقعیتی خاص را بررسی می‌کنند می‌تواند دشوارتر باشد؛ کمبود اطلاعات درباره نقش‌ها و روابط دقیق در شرکت و دیگر اشخاص دخیل در نقض حقوق بشر از نمونه دلایل این دشواری است.

در گام نخست این بخش از راهنما، شاخص‌هایی ارائه می‌شود که به مشخص کردن رابطه بین شرکت و اثر نامطلوب و مسئولیت‌های متناظر با این رابطه کمک می‌کند، بدون اینکه پاسخی قطعی برای هر موقعیت به دست دهد. انتظار می‌رود تمایز میان ایجاد، مشارکت و ارتباط مستقیم با نقض حقوق بشر به تدریج بر اساس مثال‌های واقعی و بحث میان کارشناسان بیشتر روشن شود. سازمان‌های جامعه مدنی می‌توانند با استفاده از تفسیری وسیع اما مستند در خصوص مسئول بودن شرکت‌ها در رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر که از طریق زنجیره تامین و وابستگان تجاریشان به آنها ارتباط یافته نقش مهمی در این بحث داشته باشند.

هم‌پوشانی سناریوها

نوع مداخله شرکت در ایجاد اثر نامطلوب حقوق بشری تعیین‌کننده اقداماتی است که از شرکت انتظار می‌رود مطابق با اصول راهنما در جهت رسیدگی به این اثرات انجام دهد. بنابراین در راهنمای حاضر انواع مختلف سناریوهای مسئولیت مطرح می‌شوند، اما هم‌پوشانی قابل توجهی بین این سناریوها وجود دارد.

در سناریوی «مشارکت» عوامل هر دو سناریوی «ایجاد» و «ارتباط مستقیم» وجود دارند. در واقع این سناریو از دو سناریوی کوچکتر تشکیل شده است: یک شرکت می‌تواند با همراهی شخص ثالث یا به واسطه شخص ثالث در ایجاد اثر نامطلوب مشارکت داشته باشد (تصویر صفحه ۴۱ را ببینید). نمونه شرکتی که با همراهی شخص ثالث در ایجاد اثر نامطلوب بر حقوق بشر مشارکت دارد، شرکت نفتی است که رودخانه‌ها و زمین‌های کشاورزی را آلوده می‌کند، در حالی‌که سایر شرکت‌های نفتی منطقه نیز در ایجاد این آلودگی مشارکت دارند. نمونه شرکتی که به واسطه شخص ثالث در ایجاد اثر نامطلوب مشارکت دارد، شرکتی است که محصولاتی را از یک فروشنده خریداری می‌کند و آن فروشنده برای پاسخگویی به تمام سفارش‌ها و تحویل محصولات در موعد مقرر کارگرانش را مجبور به اضافه کاری مجانی می‌کند.

بدین ترتیب پاسخ مناسبی که از شرکت مشارکت کننده در ایجاد اثر نامطلوب حقوق بشری انتظار می‌رود، دربرگیرنده عناصر هر دو سناریوی «ایجاد» و «ارتباط مستقیم» است: هرگاه شرکت با همراهی شخص ثالث مستقیما مرتکب نقض حقوق بشر می‌شود، لازم است (مطابق سناریوی «ایجاد») به فعالیتی که منجر به نقض حقوق بشر می‌شود خاتمه دهد. مثلا در مثال ذکر شده شرکت نفت موردنظر باید عمل آلوده‌سازی را متوقف کند. علاوه بر این (مطابق سناریوی «ارتباط مستقیم») شرکت باید از قدرت نفوذ خود برای بازداشتن شخص ثالث از ایجاد اثر نامطلوب استفاده کند، مثلا در مثال فوق با طراحی یک برنامه اقدام مشترک، روند آلوده‌سازی را با همراهی تمام شرکت‌های نفتی منطقه متوقف کند. همچنین باید (مطابق سناریوی «ایجاد») در جهت جبران خسارت آثار باقی‌مانده نیز تلاش کند.

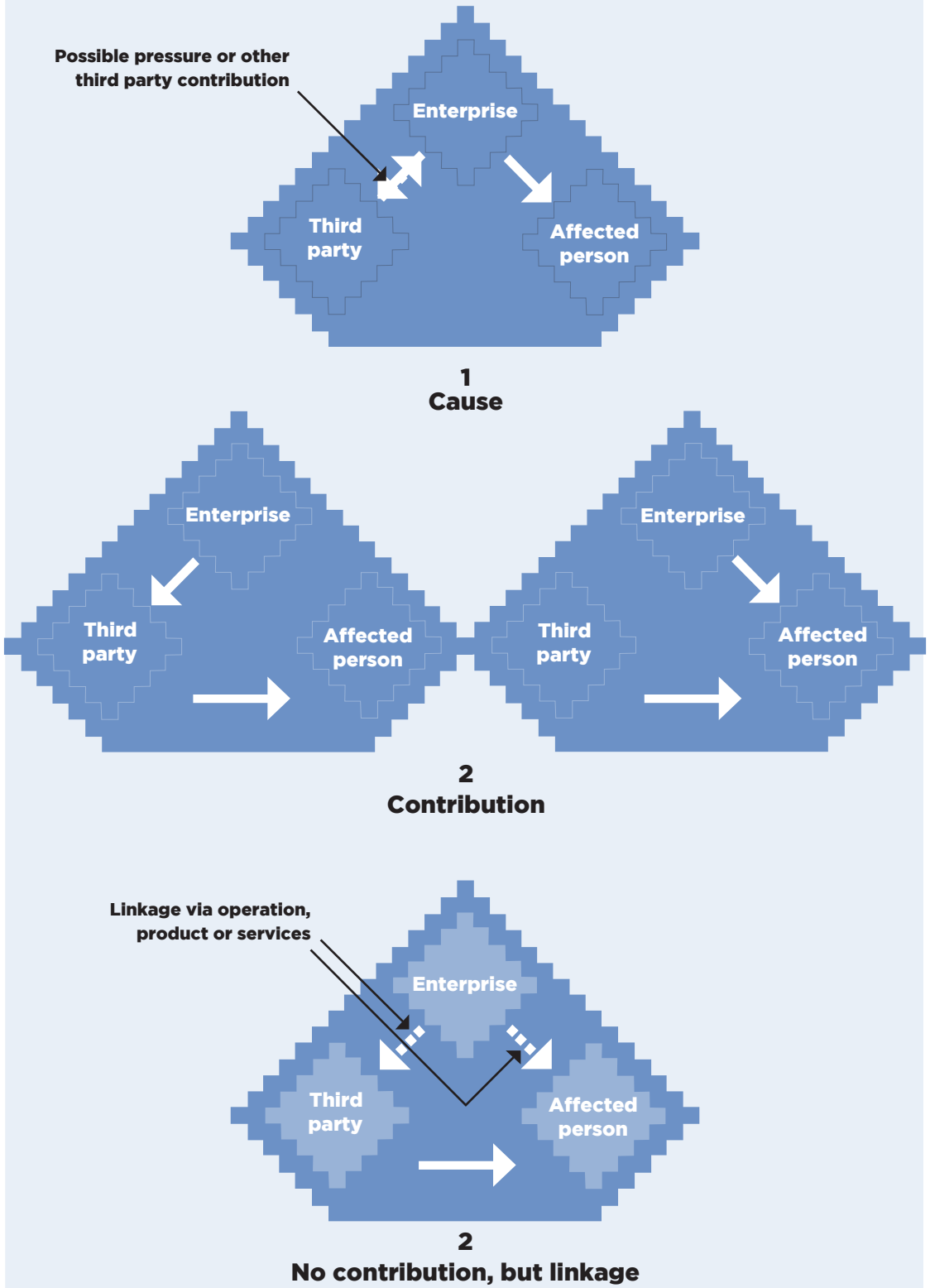
در مواردی که شرکت به واسطه شخص ثالث در ایجاد اثر نامطلوب مشارکت دارد، باید اقداماتی را که موجب اجازه یافتن، ترغیب، تحریک و مساعدت شخص ثالث در ایجاد اثر نامطلوب می‌شود متوقف کند (این امر تنها در مورد سناریوی «مشارکت» صدق می‌کند). در مورد مثالی که در این خصوص آورده شد، شرکت خریدار باید در مورد تاریخ تحویل انعطاف نشان دهد و مبلغ منصفانه‌ای نیز پرداخت کند. علاوه بر این باید (مطابق سناریوی «ارتباط مستقیم») از قدرت نفوذش برای بازداشتن شخص ثالث از ایجاد اثر نامطلوب استفاده کند، مثلا از طریق ترتیبات قراردادی با فروشنده از اضافه‌کاری مجانی کارگران جلوگیری کند، و در جهت جبران اثرات باقیمانده (مطابق سناریوی «ایجاد») تلاش کند، مثلا می‌تواند با تامین‌کننده ترتیبی مقرر کند که اضافه‌کاری پرداختنشده کارگران پرداخت شود.

کادر ۱۱:

همدستی و مشارکت در ایجاد آثار نامطلوب بر حقوق بشر

شرکتی که در ایجاد آثار نامطلوب بر حقوق بشر مشارکت دارد ممکن است با نهاد ایجادکننده اثر هم‌دست تلقی شود، و این امر انگیزه واضحی است برای شرکت که مشارکت خود را متوقف کرده و به آثار ایجادشده رسیدگی کند. همدستی و مشارکت هم معنی حقوقی و هم غیرحقوقی دارد. نمونه همدستی غیرحقوقی موقعیت‌هایی است که دیده می‌شود یک شرکت تجاری از منافع حاصل از نقض حقوق بشر به وسیله طرف دیگر منتفع می‌شود، مثلا زمانی که قیمت‌ها را در نتیجه رفتارهای برده‌گونه‌ای که در زنجیره تامین شرکت وجود دارد کاهش می‌دهد و یا با وجود دلایل اخلاقی، از اطلاع‌رسانی شفاف درباره موارد نقض حقوق بشر که به فعالیت‌ها، محصولات یا خدماتش ارتباط می‌یابد پرهیز می‌کند. هرچند تاکنون هیچ دادگاهی شرکت‌ها را بابت این نوع مداخله، به همدستی در نقض حقوق بشر متهم نکرده است اما افکار عمومی معیارهای سختگیرانه‌تری در این خصوص دارند و می‌توانند هزینه قابل‌توجهی را بر شرکت‌ها تحمیل کنند. فرایند پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر باید هم خطرات همدستی غیر حقوقی (یا ادراک‌شده) و هم خطرات همدستی حقوقی را آشکار سازد و پاسخ‌هایی درخور به آنها بدهد.[۸]

طرح کلی انواع مداخله شرکت در ایجاد آثار نامطلوب بر حقوق بشر[۹]

گام اول: تعیین سناریوی مسئولیت

از آنجا که نوع اقدامات مورد انتظار از شرکتی که در نقض حقوق بشر مداخله داشته است به نوع سناریوی مسئولیت آن شرکت بستگی دارد، گام نخستِ ارزیابی، تشخیص سناریوی مسئولیت در مورد شرکت مورد نظر است، یعنی باید مشخص کرد که آیا شرکت مورد نظر مسبب ایجاد اثر نامطلوب بر حقوق بشر بوده، در ایجاد این اثر مشارکت داشته و یا اینکه مستقیما به آن اثر ارتباط یافته است.

هرگاه شرکت از طریق فعل یا ترک فعلی عامل اصلی نقض حقوق بشر باشد (مستقیما اقدام به نقض حقوق بشر کند)، این شرکت **مسبب ایجاد** نقض حقوق بشر محسوب می‌شود. نقض حقوق بشر ممکن است نسبت به کارکنان شرکت، گروه‌های اجتماعی متاثر از فعالیت‌های شرکت و یا عموم مردم رخ دهد. آثار محیط‌زیستی شرکت که در بهره‌مندی از حقوق بشر اختلال ایجاد می‌کنند نیز می‌توانند از موارد نقض حقوق بشر به شمار بیایند.

کادر ۱۲

نمونه‌هایی از برداشتی که شرکت‌ها را ذیل سناریوی «ایجاد» قرار می‌گیرند

راهنمای تفسیری «مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر» که بوسیله دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد منتشر شده است در خصوص موقعیت‌هایی که تحت آنها شرکت‌های تجاری می‌توانند مسبب ایجاد آثار نامطلوب بر حقوق بشر تلقی شوند مثال‌های زیر را ارائه می‌دهد:

- رستورانی که در برخورد با مشتری‌هایش تبعیض نژادی قائل می‌شود؛
- کارخانه‌ای که کارگران را بدون تجهیزات ایمنی کافی در معرض شرایط کاری خطرناک قرار می‌دهد؛
- شرکتی که به واسطه فاضلاب‌های شیمیایی حاصل از فرایندهای تولیدی‌اش، تنها منبع یا منبع اصلی آلودگی در آب آشامیدنی یک گروه اجتماعی به حساب می‌آید.

یک شرکت در صورتی در ایجاد اثر نامطلوب بر حقوق بشر **مشارکت دارد** که فعل یا ترک فعلی از جانب آن اثر مهمی در ارتکاب نقض حقوق بشر به وسیله شخص ثالث یا وخامت آن داشته باشد، یعنی زمانی که فعالیت‌های آن موجب اجازه یافتن، ترغیب، تحریک و مساعدت شخص ثالث در ایجاد اثر نامطلوب می‌شود. شرکت می‌تواند با همراهی شخص ثالث یا با واسطه شخص ثالث در ایجاد اثر نامطلوب بر حقوق بشر مشارکت داشته باشد.

کادر ۱۳:

نمونه‌هایی از برداشتی که شرکت‌ها را ذیل سناریوی «مشارکت» قرار می‌دهد

راهنمای تفسیری «مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر» که بوسیله دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل منتشر شده است موقعیت‌هایی را مثال می‌زند که شرکت تجاری در ایجاد اثر نامطلوب بر حقوق بشر مشارکت دارد:

- قرار دادن اطلاعات کاربران اینترنتی در اختیار دولتی که در اقدامی مغایر با حقوق بشر از این اطلاعات برای ردیابی و تعقیب مخالفان سیاسی استفاده می‌کند؛
- انجام عملیات ساخت‌وساز و تعمیر بازداشتگاه‌هایی که به نظر میرسد در آنجا با زندانیان به شکلی غیرانسانی رفتار می‌شود؛
- تولید غذاها و نوشیدنی‌های حاوی قند بالا برای کودکان که مصرف آنها باعث چاقی کودکان می‌شود؛
- تغییر دادن الزامات محصول سفارش داده شده به فروشندگان در آخرین لحظات بدون تغییر دادن موعد تحویل و قیمت‌ها، به گونه‌ای که این امر موجب شود فروشنده برای تحویل محصول در موعد مقرر استانداردهای کاری را نقض کند.

سناریوی سوم زمانی است که شرکت نه مسبب ایجاد اثر نامطلوب است و نه در ایجاد آن مشارکت داشته است، اما اثر مزبور به واسطه رابطه‌ای تجاری **به طور مستقیم** به فعالیت‌های شرکت، محصولات و خدماتش ارتباط می‌یابد.

کادر ۱۴:

نمونه‌هایی از برداشتی که شرکت‌ها را ذیل سناریوی «ارتباط مستقیم» قرار می‌دهد

راهنمای تفسیری «مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر» که بوسیله دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد منتشر شده است در مثال‌های زیر موقعیت‌هایی را نشان می‌دهد که اثر نامطلوب به واسطه رابطه تجاری شرکت مستقیما به فعالیت‌ها، محصولات یا خدمات آن ارتباط یافته اما خود شرکت در ایجاد اثر مزبور مشارکتی نداشته است:

- دادن وام به یک شرکت برای انجام فعالیت‌های تجاری که این فعالیت‌ها بر خلاف استانداردهای توافق شده موجب بیرون راندن گروه‌های اجتماعی از محل سکونتشان می‌شود؛
- فروشنده، بر خلاف تعهدات قراردادی، انجام گلدوزی روی لباس‌های تولیدی شرکت را طی قراردادی فرعی به کودکانی که در خانه کار میکنند می‌سپارد؛
- استفاده از تجهیزات اسکن توسط نهادهای پزشکی برای تشخیص جنین دختر و تسهیل سقط این جنین‌ها به نفع جنین‌های پسر.

می‌توانید طرح کلی سناریوهای مختلف را در تصویر صفحه ۴۱ مشاهده کنید.

شاخص‌های شرکتی که مسبب ایجاد نقض حقوق بشر است

- رابطه‌ای عِلّی میان فعل یا ترک فعل شرکت و اثر نامطلوب برقرار است. یعنی اثر نامطلوب بدون انجام این افعال یا بدون ترک آنها ایجاد نمی‌شده است.
- اثرات نامطلوب بر حقوق بشر مستقیما از اعمال کارکنان شرکت که درون تاسیسات شرکت یا در فضای اطراف آن فعالیت می‌کنند ناشی شده است.

سوالات راهنما برای انجام بررسی

- آیا می‌توان فعل یا ترک فعلی را که منجر به ایجاد اثر نامطلوب بر حقوق بشر شده است به فعالیت‌های خود شرکت منسوب دانست؟
- آیا فرد نقض‌کننده حقوق بشر از کارکنان شرکت است؟
- آیا تصمیمات مدیریت شرکت منجر به ایجاد اثر نامطلوب شده است؟
- آیا نقض حقوق بشر در محیط کاری شرکت، محوطه اطراف آن و یا با تجهیزات خود شرکت صورت گرفته است؟

شاخص‌های شرکتی که در ایجاد اثر نامطلوب مشارکت دارد

- از تلفیق فعالیت‌های شرکت و فعالیتهای شخص ثالث آثار نامطلوبی بر حقوق بشر ایجاد می‌شود.
- فعل یا ترک فعل شرکت نقش مهمی در نقض حقوق بشر توسط شخص ثالث دارد؛ فعالیت‌های شرکت موجب اجازه یافتن، ترغیب، و یا مساعدت شخص ثالث در ایجاد اثر نامطلوب می‌شود.
- فعل یا ترک فعل شرکت آثار نامطلوب را افزایش داده یا موجب وخیم شدن آنها می‌شود؛ بدون فعل یا ترک فعل شرکت اثر نامطلوب ممکن است همچنان ایجاد شود اما میزان یا وخامت آن کمتر خواهد بود.
- سیاست‌های خود شرکت (مثل سیاست‌های خرید در خصوص قیمت‌ها و موعد تحویل) می‌توانند به واسطه روابط تجاری شرکت انگیزه‌ای برای نقض حقوق بشر فراهم کنند.

پرسش‌های راهنما برای انجام بررسی

- آیا شرکت از اثرات نامطلوب بر حقوق بشر که در ایجاد آنها مشارکت دارد آگاه است؟
- آیا اثر نامطلوب (تا اندازه‌ای) توسط شخص ثالث ایجاد شده است؟
- آیا شرکت موجب اجازه یافتن، ترغیب، تحریک یا مساعدت شخص ثالث در ایجاد اثر نامطلوب شده یا میزان و شدت این اثرات را افزایش داده است؟
- چه نوع رابطه تجاری بین شرکت و شخص ایجادکننده اثر نامطلوب بر حقوق بشر وجود دارد؟
- آیا شرکت از نقض حقوق بشر منتفع می‌شود؟

شاخص‌های شرکتی که به طور مستقیم به نقض حقوق بشر ارتباط می‌یابد

- شرکت به واسطه فعالیت‌های خود مسبب ایجاد اثر نامطلوب بر حقوق بشر نیست یا در ایجاد آن مشارکت ندارد، اما اثر مزبور به واسطه رابطه‌ای تجاری به فعالیت‌ها، محصولات یا خدمات آن ارتباط یافته است.
- اثر نامطلوب بر حقوق بشر بدون اعمال هرگونه فشار خواسته یا ناخواسته از جانب شرکت ایجاد شده است.

سوالات راهنما برای انجام بررسی

- آیا اثر نامطلوب بر حقوق بشر به واسطه رابطه‌ای تجاری به فعالیت‌ها، محصولات یا خدمات شرکت ارتباط می‌یابد؟
- آیا هیچ دلالتی مبتنی بر اینکه شرکت موجب اجازه یافتن، ترغیب، تحریک یا مساعدت شخص ثالث در ایجاد اثر نامطلوب شده یا میزان و شدت این اثرات را افزایش داده وجود دارد؟

پس از مشخص کردن سناریوی مسئولیت، گام بعدی ارزیابی چگونگی رسیدگی شرکت به اثرات نامطلوب پس از مطلع شدن از نقض حقوق بشر و منطبق بودن تمهیدات به کار گرفته با اصول راهنماست. در اینجا بار دیگر مفهوم پیگیری بایسته اهمیت می‌یابد چرا که پیگیری بایسته هم به فرایندهای پیشگیری از بروز اثرات نامطلوب بالقوه و هم به فرایندهای مقابله و رسیدگی به آثار بالفعل توسط شرکت اشاره دارد (به کادر شماره ۳ نگاه کنید). اصول راهنما تصریح می‌کند که تمهیدات شرکت در پاسخ به اثرات نامطلوب باید هفت عامل زیر را در بر داشته باشد:

۱ **ارزیابی** اثرات فعالیت‌های شرکت بر حقوق بشر.
۲ **مشورت** معنادار با صاحبان حق متاثر و سایر ذینفعان (برای مثال کارگران، گروه‌های اجتماعی، گروه‌ها و/یا اشخاص آسیب‌پذیر تحت‌تاثیر قرار گرفته از فعالیت‌های شرکت).
۳ **ادغام** یافته‌های حاصل از ارزیابی در طراحی تمهیدات مناسب برای رسیدگی به اثر نامطلوب.
۴ طراحی یک **برنامه عملیاتی** مشخص با شاخص‌های روشن اجرایی، برای متوقف کردن یا کاهش دادن اثر نامطلوب.
۵ **نظارت** بر اثربخش بودن تمهیدات.
۶ اقدام فعالانه در جهت **جبران** اثرات نامطلوب بر حقوق بشر.
۷ **پاسخ‌دهی** به صاحبان حق و سایر ذینفعانی که مایلند بدانند شرکت چگونه به اثرات نامطلوب رسیدگی می‌کند.

علاوه بر ارزیابی نحوه رسیدگی شرکت به اثرات نامطلوب در حوزه‌های ذکر شده، خوب است اقداماتی که شرکت برای پیشگیری از نقض حقوق بشر انجام داده است نیز مورد ارزیابی قرار گیرد. آیا شرکت با رویکردی پیشگیرانه تلاش کرده از نقض حقوق بشر جلوگیری کند، یا اینکه مسئولیت خود را در پیشگیری از وقوع اثرات نامطلوب بر حقوق بشر نادیده گرفته است؟ سازمان‌های جامعه مدنی می‌توانند از بخش ۱ این راهنما برای ارزیابی این اقدامات پیشگیرانه استفاده کنند.

در گام دوم برای هر یک از سه سناریوی توصیف شده در صفحات قبل، ابزار ارزیابی ارائه می‌شود.

گام دوم: ارزیابی تمهیدات شرکت در رسیدگی به اثرات نامطلوب بر حقوق بشر

برای ارزیابی مناسب بودن اقداماتی که یک شرکت در رسیدگی به اثرات نامطلوب بر حقوق بشر انجام داده است، به مجموعه شاخص‌ها و سوالات راهنمای زیادی نیاز است. به طور کلی این شاخصها و سوالات بر اساس عوامل ذکر شده در صفحه پیش یعنی اقداماتی که برای موثر بودن تمهیدات شرکت ضروری هستند دسته‌بندی شده‌اند. در هر دسته مرتبط بودن شاخص‌ها به هر سناریو مشخص شده است. برای مثال شاخص‌های مربوط به مناسب بودن ارزیابی‌ای که شرکت از اثرات فعالیت‌هایش بر حقوق بشر انجام داده، برای تمامی سناریوها کاربرد دارند، در حالی‌که شاخص‌های مربوط به جبران خسارت تنها به سناریوهای ایجاد و مشارکت ارتباط پیدا می‌کنند. برای سهولت تشخیص مرتبط بودن شاخص‌ها به هر سناریو، در حاشیه صفحه در کنار مجموعه شاخص‌ها علائم سناریوهای مرتبط درج شده است.

شاخص‌های عملکرد

ارزیابی

مطابق اصول راهنما، شرکت‌ها موظفند با استفاده از فرایند پیگیری بایسته اثرات نامطلوب فعالیت‌هایشان را بر حقوق بشر ارزیابی کنند، یعنی باید نقشه ساختار عملیات، زنجیره ارزشی و روابط تجاریشان را ترسیم کنند و به بررسی اثرات نامطلوبی بپردازند که ممکن است در محدوده ترسیم‌شده بروز پیدا کند.
شاخص‌های زیر برای ارزیابی هر سه سناریو به کار می‌روند:

- شرکت به کمک فرایند پیگیری بایسته، اثر نامطلوب حقوق بشری را شناسایی کرده است (اصول ۱۳ و ۱۴ اصول راهنما).
- شرکت از طریق مشورت با صاحبان حقی که قربانی اثر نامطلوب هستند، ماهیت اثر نامطلوب را شناسایی کرده است (اصول ۱۳ و ۱۴ اصول راهنما).
- صاحبان حقی که قربانی اثر نامطلوب هستند تصدیق کرده‌اند که شرکت برای تشخیص ماهیت اثر نامطلوب حقوق بشری با آنها مشورت کرده است (اصل ۱۸بند ب، اصول راهنما).

مشورت معنادار

مشورت معنادار با ذینفعان بدین معناست که شرکتها باید منافع ذینفعان را هنگام تصمیم‌گیری مد نظر قرار دهند و اطمینان حاصل‌کنند که به حقوق ذینفعانی که تحت‌تاثیر فعالیتهای شرکت هستند احترام‌گذاشته می‌شود. (همچنین نگاه کنید به کادر شماره ۵ درباره «مشارکت معنادار ذینفعان».)

شاخص‌های زیر برای ارزیابی هر سه سناریو به کار می‌روند:

- شرکت برای برقراری تمهیدات مشخص و قابل‌قبول در جهت رسیدگی به آثار فعالیت‌هایش بر حقوق بشر، با صاحبان حقی که تحت‌تاثیر فعالیت‌هایش قرار دارند مشورت کرده است (اصول ۱۸ب. و ۲۰ب. اصول راهنما).
- از نظر صاحبان حق متاثر از فعالیت‌های شرکت، مشورت شرکت با آنها مشورتی معنادار بوده است، یعنی شرکت نشان داده که فهم درستی از دغدغه‌های آنان دارد (اصل ۱۸ ب. اصول راهنما).
- از نظر صاحبان حق متاثر، شرکت به طور جدی دیدگاه‌ها، منزلت، رفاه و حقوق ایشان را مد نظر قرار داده و در برنامه عملیاتی خود لحاظ کرده است (اصل ۱۸ب. اصول راهنما).

ادغام

در شرکتهای بزرگ چندملیتی، ممکن است مسئولیت ارزیابی اثر حقوق بشری، و مسئولیت انجام اقدامات یا نظارت بر روابط ایجادکننده آن اثر بر عهده کارکنان متفاوتی قرار داشته باشد. به این ترتیب مسئولان ارزیابیِ اثر کنترلی بر تصمیمات و اقداماتی که برای پیشگیری از وقوع اثرات، کاهش شدت و یا جبران آنها اتخاذ می‌شود، ندارند. از این رو لازم است بخش‌هایی که بر این تصمیمات و اقدامات نظارت دارند، در فرایند شناسایی و اجرای راه‌حلها مشارکت داده شوند. این مشارکت به کمک فرایند ادغام میسر می‌شود.[۱۰]

شاخص زیر در ارزیابی هر سه سناریو مورد استفاده قرار می‌گیرد:

- کلیه بخش‌های ذیصلاح در شرکت که به اثر نامطلوب حقوق بشری ارتباط می‌یابند از اقداماتی که برای رسیدگی به این اثر انجام شده مطلع هستند و در اتخاذ این اقدامات مشارکت داشته‌اند (اصل ۱۹ اصول راهنما).

برنامه عملیاتی

مطابق اصول راهنما، شرکتها پس از تشخیص اثرات نامطلوب بر حقوق بشر باید برای رسیدگی موثر به آنها یک برنامه عملیاتی طراحی کنند. برنامه عملیاتی به معنی اخذ استراتژی‌ای با شاخص‌های اجرایی روشن برای متوقف کردن یا کاهش اثر نامطلوب است.

اقداماتی که باید در برنامه عملیاتی گنجانیده شود در سناریوهای مختلف متفاوت است:

- اگر شرکت مسبب ایجاد اثر نامطلوب بوده است، باید برنامه‌ای عملیاتی برای متوقف کردن اثر مزبور تدوین کند (اصول ۱۳ و ۱۹ اصول راهنما).
- اگر شرکت در ایجاد اثر نامطلوب مشارکت داشته است، باید برنامه‌ای عملیاتی برای متوقف کردن مشارکتش در ایجاد آن اثر و کاهش اثرات باقی‌مانده طراحی کند (اصول ۱۳ و ۱۹ اصول راهنما).
- اگر شرکت مسبب ایجاد اثر نامطلوب نبوده و در ایجاد آن مشارکت نداشته است اما با این وجود مستقیما به اثر مزبور ارتباط پیدا می‌کند، باید یک برنامه عملیاتی برای کاهش شدت اثر ایجادشده توسط شخص ثالث تدوین کند (اصل ۱۳ و ۱۹ اصول راهنما).

شاخص‌های زیر تنها به سناریوهایی مربوط می‌شود که در آنها شرکت در ایجاد اثر نامطلوب مشارکت داشته یا به طور مستقیم به اثر ایجادشده ارتباط یافته است:

- شرکت از قدرت نفوذ خود بر شخص ثالث که ایجادکننده اثر نامطلوب بر حقوق بشر بوده استفاده کرده است تا از وی بخواهد اثر نامطلوب را متوقف کند (اصل ۱۹ب.۲. اصول راهنما) و بعد از مشورت با طرف ایجادکننده اثر، در جهت رسیدگی به اثر نامطلوب با وی همکاری کرده است (اصول ۱۳، ۱۷ و ۱۹ اصول راهنما).
- در صورت عدم موفقیت این اقدام، شرکت باید در جهت افزایش قدرت نفوذ خود تلاش کند (مثلا از طریق همکاری با سایر طرف‌های درگیر، اصل ۱۹ اصول راهنما).
- اگر شرکت موفق به افزایش دادن قدرت نفوذ خود نشود و رابطه‌اش با طرف ایجادکننده اثر نامطلوب حیاتی نباشد، باید به این رابطه خاتمه دهد یا پیامدهای ادامه آن را به دقت در نظر بگیرد (اصل ۱۹ اصول راهنما).
- هرگاه اثر نامطلوب بوسیله یکی از تامین‌کنندگان شرکت ایجاد شده است، شرکت به تامین‌کننده برای بالا بردن توانایی‌هایش در رعایت حقوق بشر پیشنهاد کمک کرده است، و با سایر شرکت‌هایی که از این تامین‌کننده خریداری می‌کنند همکاری کرده تا بتوانند آن را ملزم به رعایت حقوق بشر کرده و با نظارت و راستی‌آزمایی مستقل از این امر اطمینان حاصل کنند. اگر نقض حقوق بشر ادامه یابد یا تامین‌کننده هیچ اقدامی برای رسیدگی به اثر نامطلوب انجام ندهد و یا تمایلی به این امر نداشته باشد، شرکت باید به رابطه تجاری با وی پایان دهد یا پیامدهای ادامه این رابطه را به دقت در نظر بگیرد (اصل ۱۹ اصول راهنما).

کادر ۵:

قدرت نفوذ[11]

«قدرت نفوذ» بر یک نهاد (تجاری، دولتی یا غیردولتی) می‌تواند به یک یا چند عامل ارتباط داشته باشد مانند:

الف. میزان نظارت مستقیمی که شرکت بر آن نهاد دارد؛

ب. شرایط قرارداد منعقدشده مابین شرکت و نهاد موردنظر؛

پ. سهمی که شرکت در فعالیت‌های آن نهاد دارد؛

ت. توانایی شرکت در ترغیب نهاد مورد نظر به بهبود رفتارش در زمینه حقوق بشر با توجه به فعالیت‌های تجاری آینده، منافع آبرویی، کمک به ظرفیت‌سازی و غیره؛

ث. منافع حاصل از کار با شرکت برای اعتبار نهاد مورد نظر و آسیبی که قطع رابطه می‌تواند به این اعتبار وارد کند؛

ج. توانایی شرکت برای ترغیب شرکت‌ها یا سازمان‌های دیگر به بهبود بخشیدن به رفتار حقوق بشریشان از جمله از طریق انجمن‌های تجاری و ابتکارعمل‌های چندذینفعی؛

چ. توانایی شرکت در همکاری با دولت محلی یا مرکزی برای ملزم کردن آن نهاد به اصلاح رفتار حقوق بشری خود.

شاخص‌های زیر برای هر سه سناریو به کار می‌روند:

- شرکت برای اجرای برنامه عملیاتی خود مسئولیت‌ها را تعیین کرده است و به طور دورهای نتایج را بررسی می‌کند (اصل ۱۹ اصول راهنما).
- هرگاه آثار نامطلوب فعالیت‌های شرکت بر حقوق بشر، افراد متعلق به گروه‌ها یا اجتماعات خاصی که به توجه ویژه نیاز دارند را تحت‌تاثیر قرار می‌دهد، شرکت استانداردها و اسناد مضاعفی که سازمان ملل در این خصوص تعیین کرده است را در نظر گرفته و به آنها احترام می‌گذارد (مثلا در صورتی‌که فعالیت‌های شرکت اثرات نامطلوبی بر حقوق افراد بومی دارد شرکت اعلامیه سازمان ملل درباره حقوق افراد بومی را در نظر می‌گیرد، اصل ۱۲ اصول راهنما).

نظارت

اصول راهنما از شرکت‌ها می‌خواهد که بر اثربخشی اقداماتی که برای رسیدگی به آثار نامطلوب شناسایی شده انجام داده‌اند نظارت کنند. این امر بدان معناست که شرکت‌ها باید چگونگی رسیدگی به آثار نامطلوب فعالیت‌هایشان بر حقوق بشر را ارزیابی کنند تا بتوانند موفقیت خود را در احترام به حقوق بشر پیش‌بینی کنند.

شاخص‌های زیر برای ارزیابی هر سه سناریو استفاده می‌شود:

- شرکت با استفاده از شاخص‌های کیفی و کمی بر اثربخشی اقداماتش نظارت می‌کند و گروه‌های مختلف آسیب‌دیده مانند زنان، کودکان و گروه‌های اجتماعی بومی را از هم متمایز می‌کند (اصل ۲۰ اصول راهنما).
- شرکت با صاحبان حق متاثر از فعالیت‌های شرکت برای نظارت بر اقداماتی که انجام داده همکاری می‌کند و یافته‌های به دست آمده را جمع‌بندی کرده و مطابق آنها عمل می‌کند تا از اثربخش بودن اقداماتی که برای رسیدگی به اثرات نامطلوب بر حقوق بشر انجام داده اطمینان یابد (اصول ۱۹ و ۲۰ اصول راهنما).
- صاحبان حقی که قربانی اثرات نامطلوب فعالیت‌های شرکت بر حقوق بشر هستند اذعان می‌کنند که شرکت به طور منظم با آنها مشورت کرده است تا از اثربخشی اقداماتی که برای رسیدگی به این اثرات انجام داده اطمینان یابد (اصل ۱۸ ب. اصول راهنما).

جبران

التزام به جبران خسارت برای شرکت‌هایی که ناقض حقوق بشر هستند یا در نقض حقوق بشر مشارکت داشته‌اند به معنی تامین خسارت برای قربانی(های) اثر نامطلوب حقوق بشری است. جبران خسارت می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد (مثل عذرخواهی، استرداد، ضمانت‌های عدم تکرار).

شاخص‌های زیر به سناریوهایی مربوط است که در آنها شرکت مسبب نقض حقوق بشر بوده یا در نقض حقوق بشر مشارکت داشته است:

- شرکت برای جبران یا همکاری در جبران اثرات نامطلوبی که بر حقوق بشر داشته است اقدام می‌کند (اصل ۱۵ پ. و اصل ۲۲ اصول راهنما).
- شرکت با مقاماتی که در تلاش برای جبران خسارت قربانیان آثار نامطلوب هستند همکاری می‌کند (اصل ۲۲ اصول راهنما).
- شرکت فرایندهایی را وضع کرده است که امکان جبران خسارت را فراهم می‌کنند (اصل ۱۵ اصول راهنما).
- شرکت مطابق معیارهای اثربخشی برای مکانیسم‌ها که در اصل ۳۱ اصول راهنما برشمرده شده‌اند، مکانیسم‌های موثری در سطح عملیاتی تاسیس کرده یا در چنین مکانیسم‌هایی شرکت کرده است (اصول ۱۵، ۲۹، ۳۱ اصول راهنما؛ کادر شماره ۷ را ببینید).
- از نظر صاحبان حقی که تحت‌تاثیر فعالیت‌های شرکت هستند، فرایند جبران بر اساس معیارهای اثربخشی قیدشده در اصل ۳۱ اصول راهنما اثربخش بوده است (کادر ۷).

کادر ۱۶:

اصل ۲۲ اصول راهنما

در اصل ۲۲ اصول راهنما آمده است:

هنگامی که شرکت‌های تجاری در می‌یابند که مسبب ایجاد اثراتی نامطلوب بر حقوق بشر بوده یا در ایجاد این اثرات سهیم بوده‌اند، باید از طریق فرآیندهای مشروع برای جبران یا همکاری در جبران این اثرات اقدام کنند.

پاسخ‌دهی

پاسخ‌دهی یک شرکت، به تمایل آن شرکت برای اطلاع‌رسانی در خصوص نحوه پیشگیری از اثرات نامطلوب بر حقوق بشر و رسیدگی به این اثرات اشاره دارد.

شاخص‌های زیر برای ارزیابی هر سه سناریو به کار می‌روند:

- شرکت به درخواست کسب اطلاعات از جانب صاحبان حق تحت‌تاثیر قرار گرفته از فعالیت‌هایش و نمایندگان قانونی آنها که می‌خواهند بسندگی اقدامات شرکت در رسیدگی به اثرات نامطلوب حقوق بشری را ارزیابی کنند پاسخ می‌دهد (اصل ۲۱ اصول راهنما).
- شرکت آمادگی اطلاع‌رسانی درباره عملکرد و نتایج ارزیابی اثرات حقوق بشری خود به نحوی که امکان ارزیابی بسندگی این اقدامات از خارج شرکت وجود داشته باشد را دارد (اصل ۲۱ اصول راهنما).
- شرکت، در مواردی که فعالیت‌هایش اثرات نامطلوب شدیدی بر حقوق بشر داشته است، در گزارشی رسمی به خارج از شرکت نحوه رسیدگی به این اثرات را شرح می‌دهد (اصل ۲۱ اصول راهنما).

پرسش‌های راهنما برای انجام بررسی

ارزیابی

پرسش زیر در مورد هر سه سناریو کاربرد دارد:

- آیا شرکت ماهیت اثرات نامطلوب بر حقوق بشر را پس از مشورت معنادار با صاحبان حق تحت‌تاثیر قرار گرفته از فعالیت‌های شرکت (مانند کارگران، گروههای اجتماعی و/یا اشخاص آسیب‌دیده) شناسایی کرده است؟

مشورت معنادار

سوالات زیر در مورد هر سه سناریو کاربرد دارند:

- آیا شرکت می‌تواند مستقیما با گروه‌های آسیب‌دیده به تعامل و گفتگو بپردازد؟
- اگر چنین امکانی وجود ندارد، شرکت برای درک دیدگاه‌ها و دغدغه‌های یک گروه اجتماعی از چه منابع معتبر دیگری می‌تواند استفاده کند؟
- در صورتی‌که چنین امکانی وجود دارد، آیا شرکت برای فهم دغدغه‌های صاحبان حق تحت‌تاثیر قرار گرفته از فعالیت‌هایش با آنان گفتگو می‌کند؟
- آیا از نظر صاحبان حق، مشورت شرکت با آنها معنادار است؟ از چه لحاظ؟

ادغام

پرسش زیر به تمام سناریوها ارتباط دارد:

- آیا کلیه بخش‌های ذیصلاح در شرکت که به اثر نامطلوب حقوق بشری ارتباط می‌یابند از اقداماتی که برای رسیدگی به این اثر انجام شده مطلع هستند و در اتخاذ این اقدامات مشارکت داشته‌اند؟

برنامه عملیاتی

پرسش زیر در مورد هر سه سناریو به کار می‌رود:

- آیا برنامه عملیاتی به کلیه علت‌های ایجادکننده اثرات نامطلوب بر حقوق بشر رسیدگی و از ادامه این اثرات پیشگیری می‌کند؟

پرسش‌های مربوط به برنامه عملیاتی در مورد سناریوهای مختلف متفاوت است:

- در صورتی‌که شرکت ایجادکننده اثر نامطلوب بر حقوق بشر است، آیا برنامه عملیاتی مشخصی برای متوقف کردن اثر نامطلوب و پیشگیری از اثرات آینده تدوین کرده است؟
- اگر شرکت در ایجاد اثر نامطلوب بر حقوق بشر مشارکت دارد، آیا برنامه عملیاتی مشخصی برای متوقف کردن مشارکت خویش در ایجاد این اثر، کاهش شدت اثرات باقیمانده و پیشگیری از ایجاد چنین اثراتی در آینده تدوین کرده است؟
- اگر شرکت مستقیما به اثر نامطلوب حقوق بشری ارتباط می‌یابد، آیا برنامه عملیاتی مشخصی برای کاهش شدت این اثر و پیشگیری از بروز چنین اثراتی در آینده تدوین کرده است؟

در مواردی که شرکت در ایجاد اثر نامطلوب سهیم بوده است یا مستقیما به این اثر ارتباط یافته می‌توان پرسش‌های زیر را مطرح کرد:

- آیا شرکت پس از شناسایی طرفی که مسبب نقض حقوق بشر بوده است به آن پیشنهاد کمک کرده است؟ کمک می‌تواند شامل آموزش طرف مزبور در زمینه حقوق بشر، و چگونگی تبعیت از دستورالعمل‌های رفتاری شرکت و یا یافتن راه‌های دیگری برای انجام فعالیت تجاری بدون نقض حقوق بشر باشد.
- آیا شرکت برای آگاه‌سازی طرف نقض‌کننده حقوق بشر و متوقف کردن اثر نامطلوب بر حقوق بشر با وی گفتگو کرده است؟
- آیا شرکت از قدرت نفوذش بر طرف مزبور برای متوقف کردن اثر نامطلوب استفاده کرده است؟
- اگر شرکت از قدرت نفوذ کافی برای کاهش اثر نامطلوب برخوردار نبوده است، آیا برای افزایش قدرت نفوذ خود تلاش کرده است؟
- در شرایطی که تلاش‌های شرکت برای کاهش نقض حقوق بشر بی‌ثمر بوده و پایان دادن رابطه با نهاد نقض‌کننده حقوق بشر منجر به بروز اثرات نامطلوب بر حقوق بشر نمی‌شده است، آیا شرکت همچنان رابطه خود را با نهاد موردنظر ادامه داده است؟

نظارت

پرسش‌های زیر در مورد هر سه سناریو کاربرد دارند:

- آیا شرکت بر اثربخشی برنامه عملیاتی‌اش در رسیدگی به اثرات نامطلوب نظارت می‌کند؟ آیا شرکت بر اثرات فعالیت‌هایش بر گروه‌های خاص (زنان/ کودکان، مردمان بومی) نظارت دارد؟
- آیا در ارزیابی شرکت دیدگاه صاحبان حق تحت‌تاثیر قرار گرفته از فعالیت‌های شرکت لحاظ شده است؟
- آیا شرکت برنامه عملیاتی‌اش را بر اساس یافته‌های حاصل از ارزیابی بازبینی کرده است؟

جبران

در مواردی که شرکت ایجادکننده اثر نامطلوب است یا در ایجاد اثر مشارکت دارد، سوالات زیر را می‌توان مطرح کرد:

- آیا شرکت در فرایندهای جبران خسارت شرکت داشته است؟
- آیا شرکت نقشی در فراهم کردن جبران خسارت به‌موقع و مستقیم برای صاحبان حق تحت‌تاثیر قرار گرفته از فعالیت‌هایش داشته است؟

- جبران خسارت شامل چه چیزهایی بوده است (عذرخواهی، غرامت (مالی یا انواع دیگر غرامت)، توقف فعالیت یا رابطه)؟
- آیا صاحبان حق تحت‌تاثیر، جبران خسارت را پذیرفته‌اند؟
- آیا شرکت مکانیسم‌های شکایتی در سطح عملیاتی برای رسیدگی به شکایت کسانی که تحت‌تاثیر فعالیت‌های آن قرار دارند تاسیس کرده است؟
- آیا مکانیسم‌های شکایت سطح عملیاتی با معیارهای اثربخشی قیدشده در اصل ۳۱ اصول راهنما مطابقت دارند؟ (کادر شماره ۷ را ببینید).
- آیا شرکت در زمینه اثربخشی اقداماتش از سوی صاحبان حق و/یا سایر ذینفعان مورد انتقاد قرار گرفته است؟ در صورت وجود چنین انتقادهایی، آیا شرکت برای پاسخگویی به آنها تلاش کرده است؟
- صاحبان حق و/یا سایر ذینفعان تحت‌تاثیر، فرایند جبران خسارت شرکت را چگونه ارزیابی می‌کنند؟
- آیا فرایند جبران خسارت تغییری در سیاست کلی شرکت در خصوص حقوق بشر ایجاد کرده است؟

پاسخ‌دهی

سوالات زیر در مورد هر سه سناریو قابل طرح است:

- آیا شرکت مایل است در خصوص نحوه رسیدگی به اثرات نامطلوب فعالیت‌هایش بر حقوق بشر اطلاع‌رسانی کند؟
- آیا شرکت به درخواست اطلاعاتی که از جانب صاحبان حق تحت‌تاثیر قرار گرفته از فعالیت‌هایش و نمایندگان قانونیشان در خصوص چگونگی رسیدگی شرکت به مسائل حقوق بشر مطرح می‌شود پاسخ می‌دهد؟
- آیا شرکت گزارشی از چگونگی رسیدگی به اثرات نامطلوب شدید ناشی از فعالیت‌هایش بر حقوق بشر ارائه می‌دهد؟

استراتژی‌های پیگیری

سازمان‌های جامعه مدنی تشویق می‌شوند که از نتایج ارزیابی‌هایی که در خصوص موارد ادعا شده نقض حقوق بشر و عدم اجرای اصول راهنما انجام داده‌اند به طور گسترده در موقعیت‌ها و انجمن‌های مقتضی استفاده کنند و آنها را به اشتراک بگذارند. به کمک استراتژی‌های پیگیری اطمینان حاصل می‌شود که شرکت‌های تجاری به حقوق بشر احترام می‌گذارند و همچنین شرکت‌ها، دولتها و سازمان‌های جامعه مدنی سراسر جهان از وجود و معنای اصول راهنما و مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر آگاه می‌شوند

.

به سازمان‌های جامعه مدنی توصیه می‌شود از تمام استراتژی‌های موجود به طور همزمان استفاده نکنند چرا که برخی از آنها می‌توانند در روند توفیق برخی دیگر اختلال ایجاد کنند. این سازمان‌ها باید از طریق مشورت نزدیک با صاحبان حق بیاندیشند که کدام استراتژی منافع آنها را بهتر تامین می‌کند. علاوه بر این، سازمان‌های جامعه مدنی باید بررسی کنند که کدام استراتژی‌ها تناسب بیشتری با ظرفیت و هویت سازمانی آنها دارد و انجام اقدامات با کدام توالی می‌تواند بیشترین قدرت نفوذ را ایجاد کند. یکی از این راه‌ها طراحی یک استراتژی افزایشی است که بر آن اساس سازمان‌های جامعه مدنی در صورتی از استراتژی بعدی استفاده می‌کنند که استراتژی نخست نتایج دلخواه را تامین نکرده باشد.

همکاری با شرکت

نتایج ارزیابی بهتر است نخست با شرکتی که مورد ارزیابی قرار گرفته مطرح شود. در بسیاری موارد سازمانهای جامعه مدنی در طول روند تحقیقاتشان، برای کسب اطلاعات به شرکت مراجعه می‌کنند. بسته به میزان پاسخگو بودن شرکت در این موقعیت‌ها، گاه مراجعه‌ها به گفتگو منجر می‌شود و گاه نمی‌شود. اگر این اتفاق بیافتد، سازمان جامعه مدنی فرصت خواهد داشت که مسئولیت شرکت در احترام به حقوق بشر را به آن یادآوری کند، در مورد اثرات نامطلوب (بالقوه‌ای) که فعالیت‌های شرکت بر حقوق بشر دارد به آن هشدار دهد، و شرکت را تشویق کند که برای جلوگیری و/یا رسیدگی به این اثرات (بالقوه) اقداماتی انجام دهد. استفاده از اصول راهنمای تاییدشده به وسیله سازمان ملل، به سازمان جامعه مدنی کمک می‌کند ادعاهای خود را ثابت کند. سازمان جامعه مدنی ممکن است از این طریق موفق شود رفتار شرکت را در زمینه حقوق بشر اصلاح کند. چنین نیست که تمام شرکت‌ها نسبت به گفتگوی سازنده برای اصلاح عملکردشان بی‌رغبت باشند، و یا تمام شرکتها به دغدغه‌های مطرح شده توجه نشان دهند: سوال کردن نخستین گام در جهت آگاه

کردن شرکت است. اگر یک سازمان جامعه مدنی می‌خواهد گزارشی درباره اثر نامطلوب فعالیت‌های شرکت بر حقوق بشر منتشر کند، خوب است در برنامه خود یک روند بازبینی قرار دهد تا از طریق آن به شرکت فرصت داده شود پیش از انتشار گزارش به مسائل مطرح‌شده پاسخ دهد.

احترام به حقوق بشر علاوه بر تامین منافع مشخص صاحبان حق، منطقی تجاری نیز دارد. از دیدگاه تجاری اجرای مناسب پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر باید: به شرکت تجاری در مدیریت و کاهش خطرات اجرایی، حقوقی، آبرویی و مالی که در نتیجه درگیری یا ارتباطش با نقض حقوق بشر آن را تهدید می‌کند کمک کند؛ به پایداری شرکت کمک کند؛ رضایت و انگیزه کارمندان را افزایش دهد؛ از اختلال‌های هزینه‌بر در فعالیت‌های شرکت مثلا به دلیل اعتصاب نیروی کار جلوگیری کند؛ و همچنین خطر شکایت‌های حقوقی علیه شرکت را با نشان دادن اینکه شرکت تمام اقدامات معقول برای جلوگیری از درگیر شدن در موارد ادعا شده نقض حقوق بشر را انجام داده برطرف کند. این امر بدان معنی نیست که اجرای پیگیری بایسته، خودبه‌خود شرکت‌ها را از مسئولیت مبرا می‌کند. ممکن است شرایطی وجود داشته باشد که شرکت با وجود اجرای مستمر پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر، باز هم حقوق بشر را نقض کرده باشد و از این لحاظ مقصر شناخته شود.

پایبندی به استانداردی جهانی مثل اصول راهنما هزینه‌ها را نیز کاهش می دهد چون سایر چارچوب‌ها، استانداردها و ابزارهای راهنمای رفتار تجاری هم‌راستا با این اصول تنظیم شده‌اند.

دادگاه‌ها

اصول راهنمای تصویب شده از سوی شورای حقوق بشر سازمان ملل، یک قانون نرم، و قوانین و مقررات ملی که نقض آنها قابل ارجاع به دادگاه است قوانین سخت به حساب می‌آیند. بسیاری از محتویات اصول راهنما در قوانین و مقررات ملی منعکس شده‌اند، و نقض حقوق بشر مرتبط با شرکت‌های تجاری می‌تواند مطابق با سیستم حقوقی یک کشور جرم، شبه جرم یا نوع دیگری از عمل غیرقانونی تلقی شود که امکان مطرح شدن آن را در دادگاه فراهم می‌کند. هرگاه ارزیابی عملکرد شرکت در زمینه حقوق بشر منجر به شناسایی نقض حقوق بشر شود، به سازمان‌های جامعه مدنی توصیه می‌شود ماهیت مورد شناسایی شده را اعم از اینکه جرم است یا تخلف یا نقض یک تعهد الزام‌آور حقوقی تعیین کنند. در مواردی که به نظر می‌رسد شرکت قوانین ملی را نقض کرده است، قوی‌ترین استراتژی برای سازمان‌های جامعه مدنی این است که قبل از هر چیز به قوانین حاکم ارجاع دهند و علاوه بر اصل قانونی مربوطه به اصول راهنما نیز استناد کنند.
اگر در رویه های قضایی سوابق دادگاهی به استانداردها و اصول موجود در اصول راهنما که (هنوز) در قوانین و مقررات ملی وارد نشده‌اند ارجاع داده شود این استانداردها و اصول می‌توانند به قانون سخت تبدیل شوند. در دعاوی دادگاهی مربوط به نقض حقوق بشر بوسیله شرکت‌ها، اصول راهنما

می‌توانند در تفسیر انطباق با استانداردهای پذیرفته شده بین‌المللی حقوق بشری به قضات کمک کنند. کارشناسان حقوقی عموما بر این باورند که هرچه اصول راهنما در دادگاه‌ها، سایر انجمن‌های غیرقضایی و همینطور در سیاست‌گذاری‌های دولتی و خصوصی، بیشتر مورد استفاده قرار گیرند و به آنها ارجاع داده شود، این اصول بیشتر می‌توانند به بخشی از حقوق بین‌الملل عرفی بدل شوند.

دولت‌های ملی

قوای مجریه و مقننه یک کشور هر دو نقش عمده‌ای در تقویت مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر ایفا می‌کنند. قوه مجریه نقش مهمی در پیاده‌سازی سیاستها و اجرای وظایف اداری دارد. بسیاری از نهادهای اداری که بر فعالیت شرکتها نظارت دارند (مثل نظارت بر کار، بازرسی محیط زیست یا نهادهای نظارت بر بخش‌ها و صنایع خاص) به قوه مجریه وابسته‌اند و می‌توانند نقش فعالی در کنترل و تقویت رفتار مسئولانه شرکتها ایفا کنند. قوه مقننه نیز می‌تواند به تحقیق و قانون‌گذاری در زمینه مسئولیت شرکتها در احترام به حقوق بشر، و ایجاد تعادل در نقش قوه مجریه کمک کند.

نتایج ارزیابی عملکرد یک شرکت در زمینه حقوق بشر می‌تواند در اختیار هر دو قوه قرار گیرد. بدین طریق درک مشخصی از چالش‌هایی که در برابر تحقق مسئولیت‌پذیری شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر وجود دارد به دست می‌آید و همچنین ابزاری برای اعمال فشار در جهت قانون‌گذاری و نظارت مورد نیاز برای ارتقای رفتار مسئولانه شرکت‌ها فراهم می‌شود. علاوه بر این، در مواردی که شرکت مورد سوظن از حمایت‌های مالی دولت برخوردار است، نتایج ارزیابی برای آگاه‌سازی دولت از احتمال مشارکت یا ارتباط یافتن مستقیمش با نقض حقوق بشر به واسطه دریافت‌کنندگان وام‌های حمایتی یا ضمانت‌های سرمایه‌گذاری ضروری است و می‌تواند برای ترغیب دولت به انجام اقدامی علیه شرکت مورد استفاده قرار گیرد.

نقاط تماس ملی OECD

اصول راهنمای OECD برای شرکتهای چندملیتی توصیه‌هایی هستند از جانب دولت‌ها به شرکتهای چندملیتی‌ای که در کشورهای تابع این اصول فعالیت می‌کنند یا مقرشان در این کشورها واقع است. این راهنما مجموعه‌ای از اصول و استانداردهای «حقوق نرم» پذیرفته شده بین‌المللی برای رفتار تجاری مسئولانه در حوزه‌هایی همچون کار و روابط صنعتی، حقوق بشر، محیط‌زیست، اطلاع‌رسانی، مبارزه با ارتشا، منافع مصرف‌کننده، علوم و فناوری، رقابت و مالیات فراهم می‌کند. این اصول راهنما را میتوان از وبسایت OECD دانلود کرد.[۱۲]

از آنجا که اصول راهنمای به روزشده OECD در سال ۲۰۱۱، دربردارنده فصلی در خصوص حقوق

بشر مطابق با چارچوب «حمایت، احترام و جبران» سازمان ملل و اصول راهنماست، اطلاعاتی که با استفاده از راهنمای حاضر به دست می‌آید میتواند به ایجاد یک پایگاه اطلاعاتی برای رسیدگی به شکایت‌هایی که تحت مکانیسم شکایت اصول راهنمای OECD مطرح می‌شوند کمک کند. اگر ارزیابی انجام شده به این نتیجه برسد که شرکت موردنظر اصول راهنما را نقض کرده است، احتمال اینکه اصول راهنمای OECD را هم نقض کرده باشد وجود دارد.

مکانیسم حل منازعه مربوط به اصول راهنمای OECD ابزاری منحصربفرد برای رسیدگی به رفتار شرکت‌هاست. به کمک این مکانیسم، NGOها، اتحادیه‌های کارگری و سایر ذینفعان می‌توانند شکایت‌هایشان را علیه شرکت‌های چندملیتی که اصول راهنمای OECD را نقض کرده‌اند مطرح کنند. دولت‌های تابع OECD و اصول راهنمای آن باید یک نقطه تماس ملی (NCP) برای ترویج اصول راهنما و رسیدگی به شکایت‌هایی که در خصوص «موارد مشخص» سوءرفتار ادعایی شرکت‌ها مطرح می‌شود تاسیس کنند.

رویه شکایت «موارد مشخص»، بر یافتن راه‌حلی میان طرفین از طریق گفتگوی میانجی‌گرانه تمرکز دارد. در صورت موفقیت‌آمیز بودن میانجی‌گری، NCPها می‌توانند بیانیه‌ای در تایید توافق‌های حاصل شده صادر کنند. اگر میانجی‌گری نتیجه‌بخش نباشد نیز NCPها می‌توانند طی بیانیه‌هایی نقض یا عدم نقض اصول راهنما را مشخص کنند و توصیه‌هایی در خصوص متابعت از اصول راهنما ارائه دهند. علاوه بر این در شرح مربوط به نتیجه رویه‌ها و اقدامات انجام گرفته عنوان شده است که اظهارات و گزارش‌های مربوط به نتایج این رسیدگی‌ها که بوسیله NCPها در دسترس عموم قرار داده می‌شوند می‌توانند برای اجرای برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های دولت مفید باشند. NCPها تشویق می‌شوند به منظور افزایش انسجام سیاستگذاری‌ها، این نهادهای دولتی را در جریان قرار دهند.[۱۳] این اقدام میتواند نتایج قابل توجهی برای یک شرکت به همراه داشته باشد.

فهرستی از NCPها را در وبسایت OECD می‌توان یافت.[۱۴] دیده‌بان OECD که شبکه‌ای جهانی از NGOها برای ترویج مسئولیت‌پذیری شرکتی از طریق اصول راهنمای OECD است، راهنمایی تفصیلی برای استفاده سازمان‌های جامعه مدنی تهیه کرده است تا به کمک آن بتوانند شکایت‌ها را مطابق این مکانیسم مطرح کنند.[۱۵]

نهادهای ملی حقوق بشر/ آمبودزمان

در برخی کشورها آمبودزمانی تعیین میشود که دغدغه‌های مردم در خصوص موارد نقض حقوق بشر بوسیله شرکت‌ها را بشنود و به دنبال آن از دولت‌ها بخواهد به وظیفه خود که حمایت از صاحبان حق در برابر نقض حقوق‌بشر بوسیله شرکت‌هاست عمل کنند. استفاده از این راهنما به تهیه شواهد و

مدارک برای ارائه به آمبودزمانها کمک می‌کند.
برخی کشورها از نهادهای ملی حقوق بشر (NHRIها) برخوردارند.[۱۶] تمامی این نهادها یک ماموریت دارند که شامل نظارت، ارائه توصیه، آموزش و تحقیق در زمینه تجارت و حقوق بشر مطابق با اصول پاریس سازمان ملل متحد می‌شود. برخی از NHRIها به موجب قوانین ملی از اختیارات قانونی برای رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر بوسیله شرکت‌های چندملیتی برخوردارند.[۱۷] این نهادها می‌توانند پایگاه مناسبی برای به اشتراک گذاشتن نتایج ارزیابی‌ها و همچنین ترویج رفتار مسئولانه موثر از سوی شرکت‌ها از طریق تعامل بیشتر باشند.

سازمان ملل متحد: کارگروه تجارت و حقوق بشر و مکانیسم‌های دیگر

سازمانهای جامعه مدنی میتوانند با استفاده از اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق این راهنما با کارگروه سازمان ملل همکاری کنند و به چالش‌های موجود بر سر راه اجرایی کردن اصول راهنما بپردازند.
هنگام تصویب اصول راهنمای سازمان ملل در سال ۲۰۱۱، شورای حقوق بشر سازمان ملل تصمیم گرفت کارگروهی متشکل از پنج کارشناس مستقل از نواحی مختلف برای مدت سه سال جهت رسیدگی به مسائل مربوط به حقوق بشر و شرکت‌های فراملی و سایر شرکت‌های تجاری ایجاد کند. وظیفه کارگروه ترویج و اجرای موثر و جامع اصول راهنمای تجارت و حقوق بشر است: اجرایی ساختن چارچوب «حمایت، احترام و جبران» سازمان ملل. این شورا همچنین تصمیم به تاسیس انجمن تجارت و حقوق بشر تحت هدایت کارگروه یادشده گرفت. این انجمن برای بحث و تبادل نظر در خصوص گرایشها و چالش‌هایی که در زمینه اجرای اصول راهنما وجود دارد و همچنین ترویج گفتگو و همکاری در خصوص مسائل مربوط به تجارت و حقوق بشر از جمله چالش‌های پیش رو در حوزه‌ها و محیط‌های عملیاتی خاص یا در ارتباط با حقوق یا گروه‌های خاص، و همچنین شناسایی روندهای مناسب تشکیل شد. جلسات این انجمن به صورت سالانه برگزار میشود. سازمان‌های جامعه مدنی می‌توانند با استفاده از اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق این راهنما با کارگروه سازمان ملل همکاری کرده و تلاش کنند به نواقص، ضعف‌ها یا مشکلاتی که در اجرای اصول راهنما یا در محتویات آن وجود دارد رسیدگی کنند و این مشکلات را از طریق شرکت در انجمن مطرح کنند.

کارگروه مزبور در اعلامیه‌ای در خصوص روش‌های کاری خود خاطر نشان کرده است که «این کارگروه امکان رسیدگی به موارد ادعا شده نقض حقوق بشر توسط شرکتها را به صورت منفرد ندارد.» در نتیجه روشهای این کارگروه با روشهای مورد استفاده در بسیاری از روندهای ویژه سازمان ملل متفاوت است. از سوی دیگر کارگروه عنوان کرده است که «علاوه بر ماموریت‌های رسمی در کشور و سایر ملاقات‌ها در کشورهای عضو، اقدامات کار گروه مشتمل بر کار میدانی مرتبط و مضاعف نیز خواهد بود، از جمله برقراری ارتباط، مشورت و گفتگوی مستقیم با اشخاص، گروه‌های اجتماعی، شرکت‌ها

و انجمن‌های تجاری، عاملان دولتی، نهادهای ملی حقوق بشر و سایر ذینفعان در مناطق مختلف برای اطلاع‌رسانی درباره وظایف کارگروه و اطمینان یافتن از اینکه یافته‌ها و توصیه‌ها پاسخگوی واقعیت‌های عملی و عملیاتی موجود هستند.»[۱۸] بنابراین سازمان‌های جامعه مدنی از این امکان برخوردارند که کارگروه سازمان ملل را برای بازدیدهای میدانی دعوت کنند و موارد خاص نقض حقوق بشر را با آنها در میان بگذارند. پس از آن باید دید که کارگروه چه اقدامی به دنبال این بازدیدهای میدانی انجام می‌دهد. سازمان‌های جامعه مدنی تشویق می‌شوند راه‌هایی بیابند که مسائلشان به وسیله کارگروه مورد رسیدگی قرار بگیرد.

رویه‌های ویژه متفاوت و فراوان سازمان ملل با وظایف اختصاصی در حوزه حقوق یا گروه‌های خاص، میتوانند توصیه‌هایی در اختیار دولت‌ها و گاه در اختیار شرکت‌ها قرار دهند. این رویه‌ها شامل گزارشگران ویژه، کمیته‌های مربوط به انواع مختلف معاهدات حقوق بشری و غیره است. نتایج ارزیابی میتواند به این رویه‌های ویژه ارتباط پیدا کند.

سیستم‌های منطقه‌ای حمایت از حقوق بشر

انجمن‌های گوناگونی در سطح منطقه‌ای برای رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر وجود دارد. به طور کلی در چارچوب این سیستم‌های منطقه‌ای میتوان از دولت‌ها شکایت کرد، اما نتایج ارزیابی شرکت می‌تواند به این مکانیسم‌ها در فهم رفتار دولت و عملکرد شرکت کمک کند تا آنها بتوانند توصیه‌های بیشتری ارائه دهند یا دولت را به دلیل نقض تعهدات بین‌المللی شرکت در قلمرو حکومتی‌اش محکوم کنند. انجمن‌هایی مانند دادگاه حقوق بشر اروپا، کمیسیون و دادگاه حقوق بشر قاره آمریکا و کمیسیون حقوق بشر و مردم آفریقا برای به اشتراک گذاشتن نتایج ارزیابی‌های حاصل از شکایت‌ها و دادرسی‌های عمومی انجام شده در چارچوب این مکانیسم‌ها مناسب هستند.

افزایش آگاهی عمومی

سازمان‌های جامعه مدنی می‌توانند با اطلاع‌رسانی درباره موارد عدول شرکتها از مسئولیت احترام به حقوق بشر هم در کشوری که نقض این مسئولیت رخ داده است (کشور میزبان) و هم در کشوری که دفتر مرکزی شرکت در آن واقع است (کشور مقر شرکت) آگاهی عمومی را افزایش دهند. از آنجا که اصول راهنما مورد حمایت شورای حقوق بشر سازمان ملل است، اگر سازمان‌های جامعه مدنی بتوانند نشان دهند که شرکت در اجرای اصول راهنما قصور ورزیده می‌توانند به کمک این اصول شکایت‌هایی مستند در خصوص مسئولیت شرکت در احترام به حقوق بشر تنظیم کنند. شرکت‌ها عموما دوست ندارند افکار عمومی آنها را به دلیل نقض استانداردها و اصول سازمان ملل محکوم کند و احتمالا تلاش خواهند کرد به اثرات نامطلوبی که بر حقوق بشر دارند رسیدگی کنند تا از خدشه‌دار شدن اعتبارشان و بررسی‌های موشکافانه ذینفعان در امان بمانند.

سازمانهای تامین مالی و سهامداران

نتایج ارزیابی شرکت می‌تواند برای سازمان‌های تامین مالی درگیر نیز مفید باشد. بسیاری از سازمان‌های تامین مالی بین‌المللی رویه‌هایی وضع کرده‌اند که بدان وسیله می‌توانند هنگام اعطای وام برای انجام پروژه‌ها، انطباق با سیاست‌گذاری‌های خودشان را بررسی کنند. برای مثال در موسسه مالی بین‌المللی و آژانس چندجانبه تضمین سرمایه‌گذاری که از اعضای گروه بانک جهانی هستند مکانیسم‌های آمبودزمانی یا مشاورهای انطباق و همچنین پنل بازرسی وجود دارد، و در گروه بانک توسعه قاره آمریکا، مکانیسم مشاوره و بازرسی مستقل. حتی بانک‌های توسعه ملی نیز می‌توانند استانداردهایی برای اعطای وام داشته باشند و در نتیجه نتایج ارزیابی عملکرد شرکت‌ها در زمینه حقوق بشر برایشان مفید باشد. اکیدا توصیه میشود در منطقه‌ای که ارزیابی انجام شده جستجو شود که آیا چنین مکانیسم‌هایی برای ارائه نتایج ارزیابی به آنها وجود دارد یا نه.

سایر روابط تجاری

یک استراتژی پیگیری دیگر برای ارزیابی‌های انجام شده، مطلع کردن شرکای تجاری شرکت از اثرات نامطلوب فعالیت‌های آن بر حقوق بشر است. این اقدام می‌تواند اهرم فشاری برای ترغیب شرکت به تغییر روندهایش به وجود آورد و همچنین اطلاعات مفیدی برای پیگیری بایسته رعایت حقوق بشر در سطح روابط تجاری شرکت فراهم خواهد کرد. برای مثال اگر شرکت تامین‌کننده کالاهایی برای برندهای مهم است، توصیه می‌شود با این برندها تماس گرفته شود و از آنها حمایت شود که از قدرت نفوذ خود به عنوان خریدار برای اثرگذاری بر رفتار شرکت تامین‌کننده استفاده کنند. این استراتژی می‌تواند خصوصا در مورد شرکت‌های برند که به طور واضح مسئولیت زنجیره تامین را پذیرفته‌اند مفید واقع شود.

پیمان جهانی سازمان ملل متحد

پیمان جهانی سازمان ملل متحد با بیش از ۶۰۰۰ شرکت عضو، بزرگترین ابتکارعمل داوطلبانه در زمینه مسئولیت‌پذیری شرکت‌ها در سطح جهان است. شرکت‌های عضو این پیمان متعهد شده‌اند ده اصل پیمان جهانی را در حوزه‌های حقوق بشر، کار، محیط زیست و مبارزه با فساد به اجرا درآورند.[۱۹]

پیمان جهانی سازمان ملل تاکید میکند که تعهدات عنوان شده در اصول حقوق بشر آن با «مسئولیت احترام به حقوق بشر» تعریف شده در اصول راهنمای سازمان ملل مطابقت دارد. از شرکتهای عضو خواسته میشود که یک گزارش سالانه پیشرفت (COP) منتشر کنند. در گزارش

سالانه باید پیشرفتی که در اجرای ده اصل موردنظر صورت گرفته است تشریح شود. بااین حال، محتوای این گزارش‌ها مورد بازبینی قرار نمی‌گیرد.

پیمان جهانی در سال ۲۰۰۵ یعنی پنج سال بعد از انعقاد آن، مجموعه‌ای از اقدامات انسجام‌بخش را به تصویب رساند. اقدامات انسجام‌بخش شامل روندی است برای برقراری گفتگو درباره «اتهامات نقض سیستماتیک یا فاحش اهداف و اصول کلی پیمان جهانی».[۲۰] نمونه‌هایی از چنین «نقض سیستماتیک و فاحشی» شامل اتهامات اثبات شده مداخله شرکت در موارد زیر است:

- قتل، شکنجه، محروم‌سازی از آزادی، کار اجباری، بدترین اشکال کار کودک و دیگر موارد بهره‌کشی از کودکان؛
- نقض جدی حقوق افراد در شرایط جنگ یا درگیری؛
- آسیب شدید به محیط‌زیست؛
- فساد شدید؛ و
- سایر موارد نقض خصوصا جدی اصول اخلاقی بنیادین.[۲۱]

هنگامی که موضوعی به صورت مکتوب به دفتر پیمان جهانی ارجاع داده می‌شود، این دفتر موضوع را برای شرکت عضو مربوطه می‌فرستد و می‌خواهد که پاسخ یا نظرات خود را در زمینه اقدامات انجام شده برای رسیدگی به این مسئله ارائه دهد. دفتر پیمان جهانی همچنین شرکت مورد نظر را برای انجام اقداماتی در جهت جبران شرایط موجود راهنمایی و مساعدت می‌کند. شرکتی که ظرف دو ماه از نخستین تماس دفتر پیمان جهانی با آن، از انجام گفتگو سرباز زند، میتواند «ارتباط‌ناپذیر» تلقی شود. ارتباط‌ناپذیر بودن شرکت در وبسایت پیمان جهانی ثبت می‌شود. چنانچه ادامه حضور شرکت عضو در وبسایت پیمان جهانی به اعتبار و انسجام سازمان لطمه بزند، دفتر پیمان جهانی این حق را دارد که شرکت را از فهرست اعضا حذف کند و مراتب را در وبسایت عنوان کند.

سایر مکانیسم‌های شکایت بین‌المللی و بیندولتی

مکانیسم‌های بین‌المللی و بین‌دولتی بیشمار دیگری وجود دارد که بسته به نوع مسائل موجود، و حوزه و منطق‌های که نقض حقوق بشر در آنجا اتفاق افتاده است به وسیله آنها می‌توان موارد نقض حقوق بشر ادعایی را مطرح کرد. این مکانیسم‌ها معمولا مقرراتی در زمینه حقوق بشر دارند که در آنها به منشور بین‌المللی حقوق بشر، کنوانسیون‌های اصلی سازمان بین‌المللی کار (ILO)، یا سایر چارچوب‌های پذیرفته‌شده بین‌المللی ارجاع داده شده است. این امر که اصول راهنما نیز بر مجموعه‌های حقوق بشری مشابهی استوار است، و همچنین همسویی فزاینده چارچوب‌های جهانی موجود در خصوص رفتار شرکت‌ها با اصول راهنما، بدین معناست که سازمان‌های جامعه مدنی که احرازکننده موارد ادعایی نقض حقوق بشر توسط شرکت‌ها و/یا عدم اجرای اصول راهنما هستند می‌توانند از دیگر مکانیسم‌های شکایت نیز برای رسیدگی به تخلفات ادعاشده استفاده کنند.

یک شرکت ممکن است بخشی از یک صنعت خاص یا ابتکارعمل چندذینفعی باشد که از مکانیسم‌های مسئولیت‌پذیری برخوردارند (برای مثال انجمن کار عادلانه، میزگرد روغن پالم پایدار). حتی در صورت نبود مکانیسم مسئولیت‌پذیری نیز، صرف عضویت شرکت در چنین ابتکار عمل‌هایی امکان مضاعفی برای مداخله و حمایت از آن ایجاد میکند.

نتیجه گیری

هدف SOMO، Cividep و CEDHA از تهیه این راهنما کمک به انتشار اصول راهنما و افزایش اثربخشی آن برای سازمان‌های جامعه مدنی است، تا این سازمان‌ها بتوانند به شکل موثرتری از اصول راهنما برای ترغیب شرکت‌ها به محترم شمردن حقوق بشر استفاده کنند. با یادآور شدن اصول راهنما به شرکت‌ها و مطالبه اجرای موثر این اصول از آنها، اصول راهنما می‌تواند به یک ابزار تاثیرگذار مثبت در زندگی صاحبان حق تبدیل شود.

علاوه بر این، استفاده از روش‌شناسی پیشنهاد شده در این راهنما به سازمان‌های جامعه مدنی کمک می‌کند بتوانند شکاف‌ها یا نقاط‌ضعف موجود در خود اصول راهنما را شناسایی کنند و ایده‌های مفیدی برای وضع استانداردهای بیشتر و/یا تقویت استانداردهای موجود در زمینه مسئولیت‌های حقوق بشری شرکت‌ها ارائه دهند.

هنگام نگارش این راهنما دریافتیم که استفاده از اصول راهنما برای ارزیابی عملکرد حقوق بشری شرکت‌ها در سخن آسان اما در عمل دشوار است. بسیاری اوقات اطلاعات لازم برای انجام ارزیابی به سهولت در دسترس نیست و این یعنی که انجام ارزیابی به تمایل شرکت به ارائه برخی اطلاعات وابسته است، چیزی که (هنوز) نمی‌توانیم به آن تکیه کنیم. با این حال درخواست ارائه اطلاعات از شرکت به نوبه خود اقدام مفیدی است، چون مسئولیت احترام به حقوق بشر را به شرکت یادآوری می‌کند و ممکن است

مانند جرقه‌ای شرکت را از مسئولیت پذیرفته‌شده بین‌المللی شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر آگاه سازد. در واقع اگر شرکت‌ها به درخواست‌های قانونی کسب اطلاعات درباره چگونگی رسیدگی به اثرات و خطراتی که فعالیت‌هایشان بر حقوق بشر دارد پاسخ ندهند، این امر خود می‌تواند به مثابه نقض اصول راهنما تلقی شود. علاوه بر اینها اصول راهنما تاکید میکند که شرکت‌ها باید «اطمینان یابند و نشان دهند» که چگونه به حقوق بشر احترام می‌گذارند، و سازمان های جامعه مدنی نقش مهمی در پاسخگو کردن شرکت‌ها ایفا می‌کنند.

راهنمای حاضر به فهم اصول راهنما توسط سازمان‌های جامعه مدنی یاری رسانده و آن را به ابزار مفیدی بدل می‌کند که این سازمان‌ها با استفاده از آن می‌توانند از گروه‌های اجتماعی محلی، کارگران و سایر صاحبان حق حمایت کنند و اطمینان یابند که به حقوق آنها احترام گذاشته می‌شود. کسب تجربه در استفاده از اصول راهنما به سازمان‌های جامعه مدنی کمک می‌کند مشخص کنند که روش‌شناسی و توصیه‌های ارائه شده در این راهنما در کدامیک از حوزه‌ها نیازمند اصلاح است. از این رو نویسندگان از کاربران راهنما دعوت می‌کنند مثال‌ها، مطالعات موردی، تجربیات و نظراتشان را با استفاده از اطلاعات تماسی که در شناسنامه راهنما آمده است با آنان به اشتراک بگذارند. امید است به این ترتیب بتوان نسخه‌های بهتری از این راهنما در آینده منتشر کرد.

منابع دیگر

سازمانها، مراکز، مدارک مرجع، راهنماها و ابزارهای هدایت بسیاری هستند که می‌توانند برای کاربران راهنمای حاضر مفید باشند. در فهرست زیر برخی از این منابع پیشنهاد شده است.

مراکز و سازمان‌ها

سازمان عفو بین‌الملل:
/https://www.amnesty.org/en

مرکز منابع تجارت و حقوق بشر:
http://www.business-humanrights.org

بررسی راه‌حلهایی برای تجارت و جامعه:
http://www.baseswiki.org

نهاد حقوق بشر دانمارک:
http://www.humanrightsbusiness.org

فدراسیون بین‌المللی حقوق بشر: (FIDH):
http://www.fidh.org

دیده‌بان OECD:
http://www.oecdwatch.org

دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد:
http://www.ohchr.org

نشریه‌ها

فدراسیون بین‌المللی حقوق بشر. پاسخگویی شرکت‌ها در قبال نقض حقوق بشر. راهنمایی برای قربانیان و NGOها در خصوص مکانیسم‌های توسل به مراجع، ۲۰۱۲،
<http://www.fidh.org/Updated-version-Corporate-8258> .

دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل. اصول راهنما درباره تجارت و حقوق بشر. اجرایی کردن چارچوب «حمایت، احترام و جبران» سازمان ملل، ۲۰۱۱.
<http://ww.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf>.

دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل. راهنمای تفسیری مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر، ۲۰۱۲.
<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HR.PUB.12.2_En.pdf>

آکسفام آمریکا و حقوق و دموکراسی. ارزیابی اثرات حقوق بشر بر مبنای گروه‌های اجتماعی: درس‌های عملی، ۲۰۱۰.
http://www.oxfamamerica.org/files/community-based-human-rights-impactassessments-practical-lessons.pdf

دیده‌بان OECD. لزوم پاسخگویی شرکت‌ها: راهنمایی برای اصول راهنمای OECD برای شرکت‌های چندملیتی (تاریخ انتشار موردانتظار اوایل سال ۲۰۱۳).
www.oecdwatch.org

پی‌نوشت

۱. معانی و توضیحات ارائه‌شده در مقابل هر مفهوم این واژه‌نامه ترکیبی است از توضیحات موجود در اصول راهنمای سازمان ملل درباره تجارت و حقوق بشر، راهنمای تفسیری مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر که به‌وسیله دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل منتشر شده است، و همچنین توضیحات و تفسیرهای نویسندگان راهنما.

۲. منبع: راهنمای مسئولیت اجتماعی ISO ۲۶۰۰۰:۲۰۱۰

۳. منبع: جی کرکمن بوسن و توماس مارتین، اجرای رویکرد حقوق‌محور. راهنمایی الهام‌بخش برای جامعه مدنی. کپنهاگ: نهاد حقوق بشر دانمارک، ۲۰۰۷

۴. نگاه کنید به واژه‌نامه. کلماتی که در متن راهنما به صورت ایتالیک آمده‌اند در واژه‌نامه توضیح داده شده‌اند.

۵. نگاه کنید به:
http://www.ohchr.org/english/law/index.htm

۶. لطفا توجه داشته باشید هر چند اصول راهنما در مورد تمام شرکت‌ها در سراسر جهان، چه بزرگ و چه کوچک، قابل استفاده است اما تمرکز این راهنما بر شرکت‌های چندملیتی است.

۷. منبع: موسسه منابع جهانی. حرکتی نوین: مشارکت گروه‌های اجتماعی در پروژه‌های استخراجی و زیرساختی. واشنگتن:۲۰۰۹، صفحه ۲.

۸. دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل. راهنمای تفسیری مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر. ۲۰۱۲، ص ۴.
http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/RtRInterpretativeGuide.pdf

۹. دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل. راهنمای تفسیری مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر. ۲۰۱۲، ص ۱۶.
http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/RtRInterpretativeGuide.pdf

۱۰. دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل. راهنمای تفسیری مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر. ۲۰۱۲، ص ۴.
http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/RtRInterpretativeGuide.pdf

۱۱. دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل. راهنمای تفسیری مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر. ۲۰۱۲، ص ۴.
http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/RtRInterpretativeGuide.pdf

۱۲. OECD. راهنمای OECD برای شرکت‌های چندملیتی. ۲۰۱۲
http://www.oecd.org/ataoecd/43/29/48004323.pdf

۱۳. OECD. راهنمای OECD برای شرکت‌های چندملیتی. ۲۰۱۲، ص ۸۷.
http://www.oecd.org/ dataoecd/43/29/48004323.pdf

۱۴. OECD. نقاط تماس ملی، سپتامبر ۲۰۱۲.
http://www.oecd.org/dataoecd/17/44/1900962.pdf

۱۵. برای اطلاعات بیشتر به www.oecdwatch.org و راهنمای دیده‌بان OECD درباره اصول راهنما مراجعه کنید.

۱۶. نقشه جهانی نهادهای ملی حقوق بشر (NHRI) را در آدرس زیر ببینید:
http://nhri.ohchr.org/EN/Contact/NHRIs/Documents/NHRI_May2012_map_web2%20rev2.pdf

۱۷. کمیته بین‌المللی هماهنگ‌کننده نهادهای ملی برای ترویج و حمایت از حقوق بشر (ICC)، کارگروهی در زمینه تجارت و حقوق بشر دارد که اقدامات هر نهاد را در این زمینه مشخص می کند:
.http://nhri.ohchr.org/EN/Themes/BusinessHR/Pages/ Home.aspx

سایر وبسایت‌های مربوطه عبارت‌اند از: http://nhri.ohchr.org/EN/Pages/default.aspx

در آدرس‌های زیر فهرست نهادهای ملی حقوق بشر آمده است:
http://nhri.ohchr.org/EN/Contact/NHRIs/Pages/default.aspx

http://nhri.ohchr.org/EN/Themes/BusinessHR/Pages/Home.aspx

۱۸. منبع: وبسایت کارگروه تجارت و حقوق بشر سازمان ملل متحد:
http://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/WorkingMethods.aspx
[accessed 22 October 2012].

۱۹. پیمان جهانی سازمان ملل متحد، ضمیمه حقوق بشری راهنمای اطلاع‌رسانی در خصوص پیشرفت، بدون تاریخ.

۲۰. وبسایت پیمان جهانی سازمان ملل. اقدامات انسجام‌بخش- پرسش‌هاس متداول.
http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/IntegrityMeasures/Integrity_Measures_FAQs.html
[accessed on 11 October 2012] .

۲۱. همان‌جا.

یادداشت

هدف این راهنما تامین پشتیبانی و راهنمایی کاربردی و ارائه چارچوب مرجع مشخص برای سازمانهای جامعه مدنی (CSOs) در استفاده از اصول راهنمای سازمان ملل متحد است. از این اصول راهنما می‌توان برای رسیدگی به مسائل مرتبط با مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر استفاده کرد و بدین وسیله اطمینان یافت که به حقوق گروه‌های اجتماعی محلی، کارگران و سایر صاحبان حق احترام گذاشته می‌شود. این راهنما روش استفاده از «اصول راهنمای سازمان ملل درباره تجارت و حقوق بشر» را در اختیار سازمان‌های جامعه مدنی قرار می‌دهد تا آنها از این اصول در تحقیقاتشان درباره شرکت‌ها و ارائه پشتیبانی به آنها استفاده کنند؛ همچنین به آنها کمک میکند که بتوانند شرکتها را نسبت به مسئولیتی که در قبال احترام به حقوق بشرِ پذیرفته شده بین‌المللی دارند پاسخگو کنند.

SOMO

Cividep India
Workers' Rights & Corporate Accountability

CEDHA